

НА ЧУЖИМІ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

1648

1948

9

січень

1948

**ІВАНА ТА
СТЕПАНІЙ
ЗВАДУН**

Б. С. Г. 1995 г.

На правах рукопису

ДА ЧУЖИМІ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО
ЖИТТЯ

СІЧЕНЬ

1948

КІЛЬ

Зміст:

В.К. - Українська Державна Ідея,- стаття.....	3 ст.
В.Липинський - Від Жовтих Вод до Переяслава,- стаття	7 ст.
А.Гольц - Червоні троянди - вірш.....	11 ст.
І.С.- Важливіші дати з життя і праці ВП Гетьма- нича Данила.....	12 ст.
ІСВ Гетьмановій Олександрі - Привітання.....	13 ст.
В.К.- Про інтелігенцію - мозок нації і про інтелі- генцію сміття нації,- стаття.....	14 ст.
М.Орест - Береза над Бугом,-вірш.....	16 ст.
Б.Олександрів - Два сонети.....	17 ст.
Ф.Петрарка - На смерть мадонни Лаури,- вірш.....	18 ст.
С.Цвайг - Осінній сонет,-вірш.....	18 ст.
С.Ледячський - Правда повість про сучасні життєві пригоди учителя Агія Агієвича,- оповідання..	19 ст.
Спектатор - Яка нам потрібна література?- стаття...	28 ст.
Г.Черінь - Вищість духа, як своєрідний оптимізм,- стаття.....	36 ст.
А.Гольц - Над світом плывуть оболони,-вірш.....	40 ст.
В.Г.- З ідеологічних настановлень у світі,-стаття..	41 ст.
М.І.- На ниві церковної літератури,-стаття.....	45 ст.
С.Цвайг - Сіра земля,-вірш.....	55 ст.
В.Косак- Наш огляд.З культурно-громадського життя таборів британської зони,- стаття.....	56 ст.
З листів до редакції.....	60 ст.

адреса редакції:

Redaktion "Na ozuzyni", (24b) Post Heikendorf über Kiel,
Schließfach.

Редактор і видавець С.Ледячський

В.К.

Українська Державна Ідея

До 300-ліття Великої Української Держави
Гетьмана Богдана Хмельницького

...І років злих
В душі ридає незнищенна туга.

М.Орест.

Ходимо по землі і не відчуваємо болю бездержавних... Ходимо по землі і не паленіють у нас соромом обличчя, що ми не здатні мати свою державу...

А повинно боліти! Повинен сором виїдати очі так, як би ми, люди сьогочасної культури і традицій, раптом появились серед людей голі!

Всі одягнені; всі люди, як люди. А ми - голі!

Всі люди мають свою державу. А ми не маємо!

Ось до порту великого німецького міста прибули кораблі: шведські, голяндські, данські.

На щоглах повівають державні прапори. Це їх кораблі, шведів, голяндців, данців. Це вони, голяндці, данці, шведи, проходять по палубах своїх кораблів. Говорять своєю мовою, слухають своє радіо, мають свої гроші, одержують листи зі своїми марками...

Голяндці, шведи, данці... Представники держав, розміром однієї української губернії, з доручення своїх урядів провадять торговельні стосунки з країнами різних частин земної кулі. І всі вони без первородного гріха бездержавности.

А ми - грішні. Нас позбавлено посідання власної держави, як позбавлено було перших людей перебування в Царстві Божому.

Але коли перші люди опинились поза Брамою Царства, вони, принаймні, відчули свій гріх, своє гріхопадіння. Вони почали соромитися, вони почали уболівати по тому Царству Божому.

А нас покарано подвійно: раз - що ми не маємо своєї Держави, а друге - що ми навіть не відчуваємо цього нещастя. Не відчуваємо свого прокляття колоніяльної бездержавности.

.....
І тому так пахне ароматом прив'язаного тунку тв Доба, коли наша Земля була н е з а л е ж н о ю.

Так пахне Доба, дарма, що вона була 300 літ тому, коли по нашій землі ходило наше військо, коли в чужих краях були наші послі, коли наші моряки були нарівні з шведськими чи голяндськими, коли наші гроші були в обігу, КОЛИ НАШ ГЕТЬМАН правив Україною, розбудовував її, пленав, ростив, так що чужинця Павла Алепського, що переїжджав Україною в 1654 році вразило велике число гранотних людей на Україні, звернули увагу українські школи, а поруч них захоронки для убогих і сиріт по козацьких містах.

Нічого того нашого тепер нема. Є в Україні школи, інститути і навіть академії, але їх розбудовує окупант для своїх цілей, риконує на свій смак, провадить життя як йому треба.

Ходить по нашій землі чуже військо /або й наші брати, але під чужою командою, сидить у Києві і править Україною зайшлий Ганджа Андибер. Накази, закони, декрети приходять з Москви. "Правда" з Москви, "Ізвестія" з Москви... Ну, а коли і є газета "Радянська Україна", то хіба від цього легше українцям? Так само як тому німцеві сьогодні легко, що в Берліні виходить "Ное Дойтчлянд" орган окупаційної влади Німеччини. Але ж німці є німці. І хоч як їм тепер тяжко /і по заслусі!/, але вони були державою і будуть нею. І в Берліні редагуватиме газету німець, а не чужинець і не /як в Україні/ продажний пес, наймит чужої держави.

А в нас? А ми?

Підводимо зі знищеної ворогом могили тінь Великого немого Гетьмана Богдана. Говоримо народові про його діла. Говоримо про Україну тих часів. Може хоч це сколихне нас. Може хоч це підкаже, як нам треба жити і до чого стреміти?...

Бо коли читаємо в історії про гетьманську Державу Богдана Хмельницького, що

тоді всі класи Української Нації брали активну участь в творенні одного, для всієї нації спільного державного національного життя. Що тоді преле від опочивав у руках розумних і чесних не чужих, а своїх найкращих людей. Що тоді найбільше освічена і культурна верства в Україні себе українською, а не польською чи московською вважала і що вона авторитетом і повагою серед мас народніх користувалась, що тоді мешканці України не винищували самих себе під проводом чужих агентів, а всупереч загальному переконанню сторонніх обсерваторів і політиків, не тільки до руйнування, а й до будування були здатні,

ТО НЕ ВІРИМО, ЩО ТАКЕ МОГЛО ВУТИ.

НЕ ВІРИМО!

Бо тепер у нас нема дружньої співпраці в творенні ЄДИНОГО. Нема у нас згоди між освіченими і культурними людьми. Не думають лідери партій і течій до чого отака політика розбрату нас доведе.

НЕ! НЕ! НЕ!

Тільки безконечне - НЕ.

Чому?

Читайте Історію України. Читайте її, писану українцями з сумлінням, на основі документів, архівів, актів і досліджень. Читайте зокрема геніальну книгу нашої доби, ЕВАНГЕЛІЄ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВДИ, - "Листи до братів-хліборобів", нашого найосвіченішого і найурівноваженішого патріота Вячеслава Липинського і вам відкриється правда, гірка і болюча, але правда наших невдач і причин, що їх породжували.

Там на підставі вивченої історії всіх народів і всіх часів проаналізована, як під мікроскопом, вся минувшина наша з живими людьми, що творили історію, і подано висновки з того.

На 600 сторінках викладена вона. Не легко її читати. Вимагає вона підготовки, попередніх знань історії і взагалі наук. Але не будьмо хоч до книги ліниві і байдужі. Хоч до книги підготуємось, хоч книгу прочитаємо та подумаймо до чого вона кличе.

.....

Рівно 290 років тому 28 днів не ховало військо запорізьке свого Гетьмана Богдана Хмельницького.

Воно не могло розстатися з ним. І всі: сивобороді полковники і безвусі юнаки-козаки, що видали ріками кров і тисячами смерть

А малі діти чекали: а може він встане, щоб бути між ними і з ними?...

І переконавшись, що марні їх надії, що те, що навіки відійшло, ніколи назад не вертається, вони, опусяючи його в могилу, устами Гетьманського писаря Самійла Зорки так до нього мертвого промовляли:

ПРОМОВ ДО НАС, БРАТІВ ТВОЇХ, ХОЧ ОДНО СЛОВО!
НАУЧИ НАС, ЯК МАСМО БЕЗ ТЕБЕ ЖИТИ І ПОСТУПАТИ!
СКАЖИ І ДАЙ НАМ ПЕРЕСТОРОГУ, ЩОБ МИ НЕ БУЛИ ЗАВОЙОВАНІ І ПОБИТІ ВОРОГАМИ НАШИМИ!...

Мертвий, розуміється, він не міг їм сказати, не міг навчити, не міг перестерегти.

Але вмираючи, як пише тогочасник, Гетьман Богдан радив війську запорізькому, щоб воно поступало так,

ЯК ВІН ХОТІВ І ПОСТУПАВ.

А як же він хотів і поступав?

А хотів він, щоб по його смерті провід Українською Державою перейшов до його сина, довкола якого тісно стали б: полковники і дипломати, шляхта і міщанство, козаки запорізькі і люд робочий.

Щоб вони разом, а на чолі з ним, Гетьманом України, будували своє життя. Щоб поступали його нащадки, так, як він поступав:

ДИСЦИПЛІНОВАНИЙ, УМІЮЧИЙ, ВІН, КОЛИ ТРЕБА ПОСТУПИТИСЬ І СЛУХАТИСЬ, САМ ЦЕ РОБИВ, АЛЕ ТАК САМО ВИМАГАВ ДИСЦИПЛІНОВАНОСТІ І ПОСЛУХУ ВІД СВОЇХ ПОМІЧНИКІВ.

Він знав і вірив, що тільки довкола ЄДИНОГО оспадкованого монарха-гетьмана-державотворця може будуватися велике і єдине, чим є ДЕРЖАВА. І він своїм власним трудом і зусиллям збудував, і він виростив і знав з власного досвіду, що інакше ДЕРЖАВУ будувати не можна.

У відносинах з клясами і станами - оуворість і справедливить СОГРІШИТЬ КНЯЗЬ - УРІЗАТИ ЙОМУ ШИЮ, СОГРІШИТЬ КОЗАК - ТЕ САМЕ ЙОМУ УЧИНИТИ.

Нема різниці між старшиною і козаком в житті, в приватах. Але на державній праці, в обов'язках до вищого, чим є держава -

ІЕРАРХІЯ, ПОСЛУХ, ДИСЦИПЛІНА, ПІДЛЕГЛІСТЬ!

І тому: сотні літ руйнувалося тільки те, що він за десять літ збудував.

До Гетьмана Богдана в Україні була РУЇНА:

б тисяч реєстрового козацтва, напіврозвалений Софіївський Собор, святиня Української Нації, в якому салдатські коні стояли, дрібна горстка фанатично відданої своїй нації шляхти, духовенства і міщанства - і сліпа потенціально народня стихія, з якою ніхто не міг дати ради ні до нього, ні після нього.

.....

Хто ж нас тепер врятує від РУЇНИ?

Це та сила, що з'єднає в одно те, що ввесь час валить інших і тим самим само себе валить?...

Відповідь на підставі історії нашої тільки одна:

Нас врятує: тільки Той, біля кого всі українці стануть одностійно. Тільки Той, кого не назвуть самозванним отаманом і не випуять на конкуренцію з ним йому подібного, а за ним ще десятки таких. Тільки Той, хто культурою, знанням і попереднім вихованням до державотворчої роботи підготовлений.

Бо блюзнірством ворога є, що кожна куховарка може керувати державою.

Державою керувати, щоб мільйони на той світ відправляти, а тим, що живуть життя цекедьним зробити, може перший-ліпший недоучок-семинарист, що пройшов виучку кримінального злочинства.

Але державою керувати, щоб в ній людям життя було людське, а не мука, може тільки господар-монарх, який бере на себе керування державою:

НЕ ЗАРАДИ СЛАВИ,
НЕ ЗАРАДИ БАГАТСТВА,
НЕ ЗАРАДИ ПОЧЕСТЕЙ,
НЕ ЗАРАДИ ЧЕСТОЛЮБСТВА,
НЕ ЗАРАДИ ВЛАСТОЛЮБСТВА,

а що бере на себе цей обов'язок з покликання РОДОВОГО, який бере цю відповідальність з благословенства БАТЬКА СВОГО МОНАРХА і му- сить донести до останніх днів своїх, щоб передати своєму престо- лонаслідникові.

Такий порядок, така система, таке розуміння провідника Україн- ської Землі врятує нас від руїни, самопожирання і від фізичної загибелі.

І світлий Геній наймудрішого з наймудріших Монарха Українсь- кої Землі Світлої Пам'яті Гетьмана Богдана Хмельницького через

300 ЛІТ

тільки до цього нас кличе, тільки такий порядок на Українській Землі освятити і прийняти благословляє і в ньому рятунок і збе- реження Нації Української ЗАПОВІДАЄ.

.....

В дні 300 ліття Великого Богданового Діла, якщо не хочемо пропасти, муємо ЗАПОВІТ ЙОГО ПРИЙНЯТИ І ПО НЬОМУ ЖИТИ.

Інакше прийде нам кінець, - і заглада ворожа з історії витре Ім'я УКРАЇНИ.

ПРО ГЕТЬМАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО...

... Один з найбільш геніяльних державних мужів східньої Євро- пи, який для України зробив більше, ніж слушно прозваний "Великим" Петро зробив 50 літ пізніше для Московщини.

В. Липинський.

... Була це людина, з якого боку на неї не дивитись, - надзви- чайна. Він до такої міри переростав людей високоталановитих, що осягав до меж неувловимих. Можна сказати про нього, що він уродив- ся володарем.

Л. Кубаля - польський історик.-

... Помер той, котрого ділом оживлені могли вже ніколи не смер- ти старожитні права і вольності Українські.-

С. Зорка - гетьманський писар.-

... Отечество над вся паче возлюбивий і его ради нівчто вмі- нивший розкові, покой, користи, інтрати і всі привати.-

Шкільна драма на честь
Богдана Хмельницького

1728 року.-

Від Жовтих вод до Тераслава

Велике українське повстання 1648 р. було викликане страшенним національним роздраженням, а з погляду тодішніх Українців – національним утиском, котрий проявлявся головним чином в тому, що Польська Річ-посполита в інтересі керуючих нею шляхетсько-магнатських кругів стала протегувати українську релігійну Унію, обмежуючи зразу в правах, а потім безсистемно намагавшись винищити непевне з державно-національного /національне – в ті часи ставало синонімом католицького/ польського погляду українське православ'я. Отака польська, дратуюча українську націю, державно-національна політика; економічно-осціяльні відносини в козацькій Україні, котрих головною ознакою ставала остра суперечність інтересів економічно інтенсивнішого дрібного та середнього козацького й шляхецького землеволодіння, з інтересами економічно екстензивного великого землеволодіння магнатського – врешті повна дегенерація на Україні польської державности, її безсилля в боротьбі зі степовими кочовниками /котре тоді проявило себе вчоразно в банкруцтві завойовницьких плянів короля Володислава IV/, а значить і її непотрібність для виконання цих тодішніх головних державних українських змагань – все це вмісті мусіло довести до великого перевороту 1648-9 років.

Поступово-опортуністичний український рух – котрий у формі релігійної унії хотів політично помирити українські національні домагання з тодішніми все сильнішими, теж поступовими, шляхетсько-олігархічними, демократичними і антимонархічними, польсько-католицькими тенденціями – викликав серед української нації незвичайно остру і zarazом по своїй соціяльній структурі міцну і здорову, православно-монархічну реакцію. І тоді, коли поступова та демократична унія /підкреслюю, що говорю про унію в ХУП-ім стол. і тільки з погляду політичного/ була рухом виключно інтелігентським – європейською вірою вищого, найбільше освіченого, найбільше культурного і ліберального духовенства та всякого дрібного здеклясованого міщанства – то православна реакція зібрала коло себе всі привязані до старої національно-державної традиції військово-хліборобські та військово-промислові економічно продукуючі класи. Отже в першій мірі степове "українське" козацтво, останки православної "руської" хазяйновитої – в свої осла від чужої і ворожої культури утікаючої – шляхти і заможне, промислове міщанство. Сполучення тих трьох економічно сильних класів з простолінійним і фанатичним в своїй "темноті" православним духовенством і такою-ж православною інтелігенцією на ґрунті опільної національно-конфесійної ідеології, – використання тодішніми політиками переворотової енергії соціяльно невдоволених селянських мас, – прекрасна класово-військова організація козацчини, – геній Гетьмана Хмельницького – і історичне щастя, в формі цілого ряду високо талановитих, безмежно своїй ідеї відданих і морально дисциплінованих його помічників – ось що дало тодішній революції, яка розпочата була сотнею фанатиків в момент здавалося

повного занепаду нації - найбільше можливу в тодішніх умовах побіду. Дальший розвиток подій постарив перед провідниками нації завдання дати Україні, "з неволі лядької" увільненій, такі правно-політичні форми існування, які-б окреслили її відносини до суодів - зовні і які-б унормували її міжкласові соціальні відносини - внутрі. Першою спробою кодифікації цих правно-політичних форм, першим етапом тодішньої української державної політики була Зборівська Умова, заключена 10/20 Серпня 1649 р. між Українським Військом Запорозьким і Польською Річипосполитою.

Спроба погодити в Зборівській Умові визвольні змагання відродженої української нації з претензіями здегенерованої польської держави очевидно мусіла скінчитися повним крахом. Державний організм Річипосполитої був уже за слабкий на те, щоб таку радикальну реформу і таку засадничу зміну свого устрою перевести, а сили України стали вже за великі, щоб її можна було до стану попереднього - з перед повстання - повернути. Соїм 1650 р., що ратифікував Зборівську Умову, не давши київському Митрополитові Коссову місця в Сенаті, відкинувши загальне жадання всіх православних, щоб церковна унія була знесена - "щоб тільки Римський та Грецький закон оставалися так, як це за злуки Руси з Польшею було" - обурих усі верстви українські, від вищого духовенства й ультра-лояльної шляхти, типу воєводи Кисіля, почавши. Крім того соїм обмежив амністію для шляхти, що брала участь в повстанні, і замість "шляхти, котра яким-би то не було способом опинилась у Війську Запорозьким" /як було оказано в прийнятій обома сторонами проекті "декларації королівської ласки"/ підлягати амністії, згідно соїмовій постанові, мала тільки "шляхта, котра під час тієї закрутки не хотючи /нолентес/ при Війську Запорозьким оставати мусіла". Це знов до живого обурило всіх головних провідників повстання - шляхту однаково як православну так і католицьку. Врешті сподіваний по ратифікації умови поворот в Україну зненавиджених властителів лядифундій - магнатів - електризував усю могутню масу козацьку і прилягаючі до неї - зверху шляхецькі, а знизу селянські верстви. Україна і Польща мусіли розпочати нову боротьбу, але вже в інших, чим у перших роках повстання, зовнішніх і внутрішніх умовах.

Відповідно до тих змінених умов міняється й тактика воєнних акцій. При Хмельницьким не бачимо вже на першій місці головних провідників "черні" - Гловацьких і Кривоносів. Їх місце займають поважні козацькі полковники, політики й дипломати. Річипосполита не думає вже Яремами Вишневецькими "уомирятн збунтованих хлопів", а в союзах з сусідними державами шукає помочі й військової підмоги проти своєї "провінції". "Українське питання", кажучи по сьогоднішньому, стає найбільше пекучою проблемою цілого Сходу Європи й притягає до себе увагу цілого її Заходу. "Відношення до Хмельницького - пише польський історик Кубала - керувало політикою Річипосполитої й сусідніх держав до такої степені, що не знаючи його особи і його замірів, ходу подій зрозуміти неможливо".

Великих томів треба для докладного предствалення дипломатичної акції Українського Гетьмана. "Здається не було дня - знов слова того-ж польського історика дозволяю собі навести - щоб Хмельницький не приймв чужоземних послів, дипломатичних агентів, курьєрів і посланців, і не посилав своїх".

Наслідки Зборівської Умови показали ясно й вразно, що без радикальної зміни внутрішнього устрою Польської Річипосполитої, місця для козацької України в межах польської державности бути не може. Стже людина, що стояла на чолі нації, мала перед собою дві дороги: або скерувати всю національну енергію на боротьбу за зміну того внутрішнього державного устрою і

оправу бучучини Польської Річипосполитої зробити українською національною справою, - або-ж, пірвавши зовсім з Польщею, скерувати всю національну енергію на організацію власного державного життя поза межами Річипосполитої. Хмельницький довгий час не міг бити рішучого вибору й хитання Гетьмана - фатальне розпорощування національної енергії - це засаднича риса його політики в добу першій, до Переяславської. Цю добу Хмельниччини - з огляду на всі повторювані в тім часі угоди козаків з Польщею - я називаю добою козацького автономізму.

В своїх замірах перебудови Річипосполитої, з котрими довго не міг розстатися Запорозький Гетьман, він головним чином пробував перевести такий плян: скинути монархічну власть польського короля /що мало-б вгамувати самоволь магнацько-шляхецьку/ і посадити на польський престол монарха не-католика /що мало-б бути за-порухом "прав і вільностей" національно-православних/. "Про се Господа Бога просимо - писав не раз Гетьман Хмельницький до короля Яна Казимира - щобсь рачив бути Самодержцем, як інші королі, а не так, як предки Вашої Королевоької Милости власне в неволі шляхти". Про його відносини до одного з найбільше ним протегованих некатолицьких кандидатів на польський престол - Ракочого /другим був царь московський/ я говорив шире в томі II-ім моїх оту-дій. Тут додаю, що вже в місяць по заключеню Зборівської Устави з Яном Казиміром, плян Гетьмана пропонувть князь-семигородовську д-тронізацію того-ж Яна Казимира і що вони повторюють ті пропозиції ще більше рішучо в початку 1651 року. Важно, що ті пляни Хмельницького гаряче підтримували опозиційні дисидентські /протестанські/ сфери Річипосполитої на чолі з литовським князем Янушем Радзивілом. Ці сфери надавали цим плянам настільки велику вагу, що вже по умові Переяславській - значить по страті України - Радзивілл тільки в покликаню на польський престол Ракочого бачив єдину й послідню надію привернути назад Україну до Польщі.

Але власне тому, що ініціатива тих опасених для Польської Річипосполитої плянів іоходила від Хмельницького, їх абсолютно не можна було перевести в життя. Для цього бракувало перш за все почуття рівності між реформатором і тими, кого він хотів своєю реформою учасливити. В очах поляків Хмельницький був все ще тільки "збунтованим рабом" і чим більше він Польщу жалів, чим більше дбав він про її будуччину, тим голосонішою луною йшла по Польщі слава, що "раб" дрожить перед "Маєстатом Річипосполитої". Сей ф-наотирливо кидається у вічі кожному, хто в ті часи безпосередньо з джерел - ліотів, хронік, мемуарів, документів і актів тогочасних - отудівав...

І відповідає сей факт зрештою тому, що все й окрізь, в житті всіх націй і суспільств запримітити можна, тільки повна поразка над гнобителем, або абсолютна супроти нього неспримириість, дають в його очах моральну вартість і рівновартість пригнобленому. Тут в сім першім періоді - ані такої поразки, ані такої неспримириєсти у Хмельницького не було й тому його лояльні польсько-державні наміри, замість ослаблявати, тільки зміцняли польських ворогів реформ і України, тільки окріпляли антикозацькі, антимонархічні, фанатично-католицькі сили польської шляхецько-магнацької олігархії. В результаті замість реформ - прийшло Берестечко. За кривавий берестецький погром українського війська прийшла не менше кривава відплата польському війську під Батогом. Замість співжиття двох, не вважаючи себе взаємно рівними, народів в одній державі - все ширше розливалось між ними море крові. З неморальних - бо на взаємних опуканьствах і взаємному культивуваню своїх слаб-тей опертих - паперових угод, виростала між цими народами така-ж неморальна, дика - бо на почуттю олабости оперта - зненависть...

Але Гетьман Хмельницький не був рабом. Його велика душа ма-
ла всі дані зрозуміти, що треба розстроити державу, в котрій йо-
го народ і він сам не міг стати рівноправним і рівновартним па-
ном.

Думи про це були у самого Гетьмана й найближчого гурткайо-
го помічників віддавна. Без сих, як казали сучасники - "палених
дум" - грандіозне діло Хмельницького було б психологічно немож-
ливе. Уже своїм союзом з Татарами в самім початку повстання Хмель-
ницький надав йому виразні прикмети "державної зради", котра ра-
ніше чи пізніше до повного сепаратизму мусіла б довести. І коли
замість того, в протязі п'ятих літ, ми бачимо уперто повторювані
угоди з Польщею, то факт сей мав глибокі соціальні й політичні при-
чини, котрі поза самим Гетьманом Хмельницьким лежали. Зводяться ж
ці причини головним чином ось до чого: 1/ степова неграмотна ко-
заччина і таке-ж неграмотне селянство - які в перших часах пов-
стання головну роль грали - витворити самі з себе власної сепар-
атистичної державної ідеології не могли; 2/ пізніші творці й ви-
конавці цієї ідеології - шляхта українська і городове міщанське
козацтво - за малу ще в верстві козацькій в першій добі повстан-
ня вагу мали для того, щоб вже тоді свої сепаратистичні пляни пе-
ревести; 3/ монархічна реакція проти демократично-шляхецьких олі-
гархів, яка творила головну політичну суть /побіч розуміється на-
ціонально-релігійних і соціальних стремлень/ повстання, не могла
прибрати українських державних форм доти, доки особа монарха, чи
взагалі самодержця, в розумінню народних мас, що за Україною сто-
яла; 4/ Хмельницький, котрий "в в о л і. Б о ж о ї о т а в
с а м о д л а д ц е м і с а м о д е р ж ц е м р у с ь к и м",
ще не встиг в очах свого народу здобути потрібної віри в ці свої
великі, сказані ним в момент побіди /1648р./ слова. Тому сепара-
тизм Гетьманський в добі автономізму має характер конспірації.
Ці таємні зносини Хмельницького з Султаном турецьким, князем бе-
мгородським і т.д. - про котрі очевидно говорять нинішнім по цілій
Україні - крім за кроком відвертають повільну, тяжку думу народ-
ню від особи далекого й милостивого, "панамі" тільки поневолено-
го, польського короля. Вони так саме крок за кроком все побільшу-
ють в народній уяві саму постать і її могутність - розмовляючо-
го як рівний з ріжними монархами - Богом Україні даного Гетьма-
на Богдана. А в біжучій політичній практиці вони мають служити за-
собом зреформувати Польщу; вони мають примусити до уступок, приве-
сти до розуміння дійсности, поставити на один з іншими державами
супроти України рівень упертий "Маєстат Річипосполитої". У всіх
цих незлічаних козацьких конспіраціях головна роль припадала най-
тіснішими інтересами з Україною звязаному її сусіду - Туреччині.
Зразу на початку повстання, в липні 1648 р., прибули до Отам-
буду послы Хмельницького, прохачи потвердити союз козаків з та-
тарами і пропонує за це в застав Камянець на Поділлі. Пізніше
14 жовтня 1648 р. Гетьман пише листа до Султана, в котрім просить
прийняти під свій протекторат Україну і котрий підписує як "Геть-
ман Війська Запорозького і "в о с е я Р у с и", звичайний при тім
додаток - "його королевської милости" - очевидно, коли тут мова
уже про "воє Русь" йде, опускаючи. Ці забіги увінчались успіхом:
новий Султан в кінці 1648 р. прийняв Військо Запорозьке під
свою опіку й пізніше навіть видав Гетьманові "дипльом на князів-
ство Руське" - згодом поляками під Берестечком разом з іншими
документами здобутий. З того часу цей - тайний розуміється - союз
відновлювався пару разів. Наприклад, в лютім 1650 р., коли Польща
хотіла втягнути Хмельницького в війну з Туреччиною, а хан татар-
ський в війну з Московщиною, Гетьман, відновивши свій союз з Ту-
реччиною, замахував в той спосіб обох своїх неспокойних сусідів.
Те саме повторилося знов у пару місяців пізніше. Оскільки 2 серпня

1650 р. на руцях Османа Агі, посла турецького, присягу, вірності, Хмельницький опричинився в той спосіб до зірвання тоді польсько-московського союзу, котрий, офіційно звертаючись проти Туреччини, фактично воіма своїми наслідками заважив би на Україні. Врешті доплітня боротьба Гетьмана за Волощину і його династичні плани, котрих наслідком був шлюб його старшого сина Тимофія з дочкою Господаря Ляпулля / 21 серпня 1652р. / - прямували до того, щоби через Волощину зайняти безпосередньо / без тяжкої залежності від Криму / супроти Порти становище удільного князя й наїти на заході осередок / "Князівство Подільське", про яке говорено вже в 1648 р., пізніше "Князівство Сарматії з князем Юриєм Хмельницьким на чолі / коло котрого під протекторатом Туреччини державність українська могла би сформуватись і укріпитись. Попри те не треба розуміється забувати, який бажаний для Гетьмана ефект викликували в Польщі і в Україні чутки, що в зв'язку з тими переговорами ширилися. "Во се річ неможлива, щоби Господарівну взявши, задовольнятися козацтвом" - писав воєвода Кисіль, а так думав з певністю не він тільки один. Адже інший воєвода - Лещинський - ще на сеймі конвокаційним у Варшаві голосно заявляв, що Хмельницький "Монархів Руську закладати хоче..."

Не врахавши на дипломатичні успіхи цієї туркофільської політики, вона в державній емансипації України більшої ролі відіграти не могла. Оклалося на се дві причини: 1/одвічний релігійний антагонізм двох світів - християнського та мусульманського і 2/несталість та непевність турецьких васалів - татар, котрі - знавши добре, що для них скріплення України несе - все козаків у рішучу хвилину, як під Зборовим, під Берестечком, під Жданцем, в найгірший спосіб зраджували. "Тоді вся Європа скаже, що Ти від Бога Даний, коли, Тобі дякуючи, кров християнська з неволі біоурменської визволена буде" - нашіптував Хмельницькому ревнитель православія Кисіль, до спілки з Митрополитом Коссовим і цілим благочестивим Київом. А як додамо до цього плач, скарги і врешті прокляття українського селянства, котре татари в ясир забирали, то зрозуміємо, чому не можна було відділитись від Польщі при помочі Туреччини; чому Хмельницький - коли зміг нарешті одовладнати суверенність заманіфестувати - заключив перший офіційний, цілий Україні і всьому світу явний союз з державою "одновірною", до якої від давна потихеньку зітхала писоменна переважно шляхетська "Русь" православна, і в якій українські маси народні не тільки "панів польських" але й "неволі турецької" бачити не сподівались...

А. ГОЛЬЦ

"

"

Червоні троянди
Мій темний опис оплели.
Крізь зарослі білих лілей
мій пробивається кінь
З зелених озер
дівки струнки виринають -
в волосі кошик, без одінь.
Я їду, мов кутий із криці.
Побіч мене
день-у-день
птиця-фенікс летить
і співає.

Перекл. з нім. М. Орест

I. С.

Важливі дати з життя і праці Гетьманча Данила

13 лютого, 1904 року ВП Гетьманч народився в Петербурзі. Від 1909 року шолита перебував на Україні в Полошак на Чернігівщині або в Тростянці на Полтавщині, в оточені українського селянства і в домі, де збереглась українська родова традиція та цінні реліквії з доби нашої Гетьманщини.

Революція 1917 року застала ВП Гетьманча в Петербурзі.

Літом 1918 року ВП Гетьманч переїхав до Києва, де жив у гетьмановських палатах і вчився в українській гімназії В. Науменка.

Восені 1918 року ВП Гетьманч залишив Київ і до довгих мандряг прибув до Швейцарії, де вступив у Лозанні у французьку гімназію.

1922 року ВП Гетьманч закінчив реальну гімназію в відзначенням.

1923 року переїхав до Німеччини і працював звичайним робітником на заводах Сімменс і Шукерт в Берліні.

1924 року ВП Гетьманч вступив до Вищої технічної Школи в Шарлоттенбургу.

1928 року закінчив студії в Шарлоттенбургу і чотири роки працював інженером на заводах Сімменс і Гальске в Берліні.

1932 року ВП Гетьманч залишив інженерську працю і став до української визвольної праці разом з Батьком своїм, Св. Пам'яті Гетьманом Павлом.

1937 року відобув подорож до Канади і США для популяризації української справи серед українців-емігрантів і англо-сакських народів.

В серпні 1939 року ВП Гетьманч виїхав до Англії, де захопила його II-а світова війна.

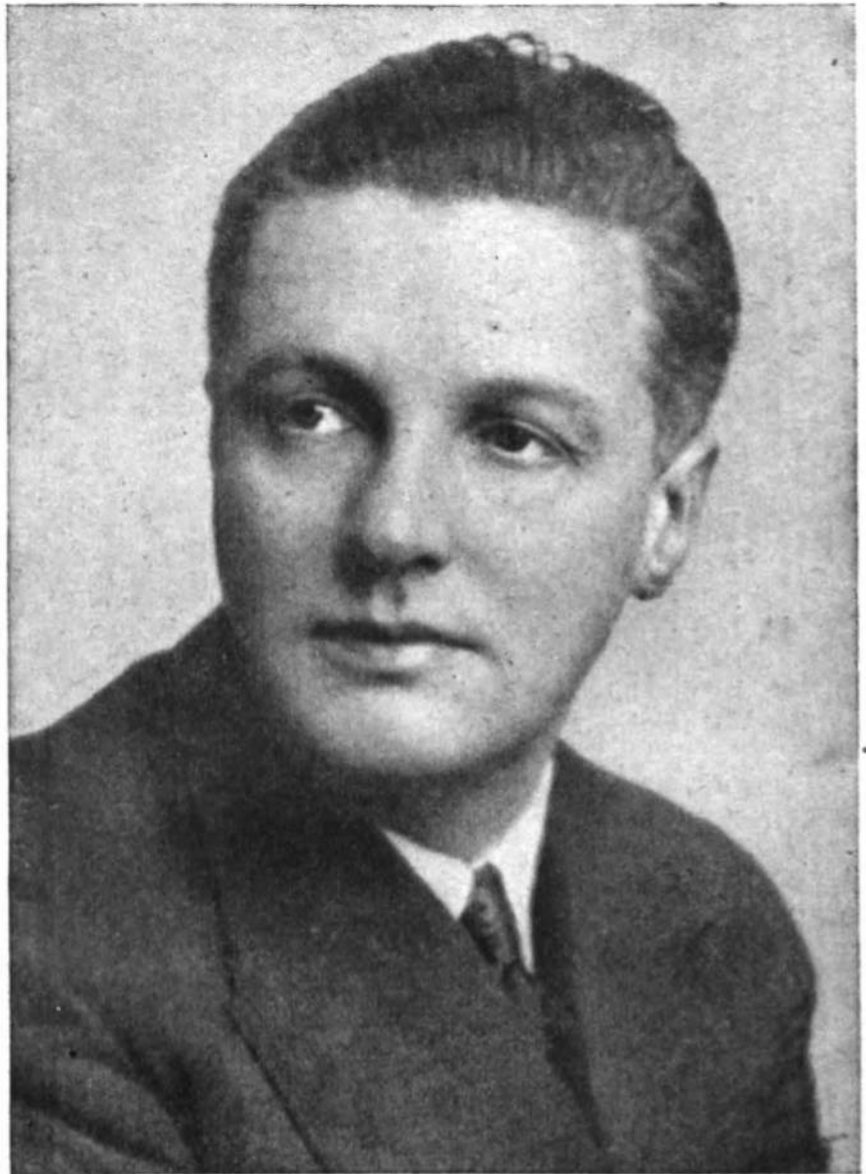
Сьогодні в Англії ВП Гетьманч організує правний захист українських збігців, виступає перед урядами Великобританії, США і Канади в обороні українських скитальців.

В усій своїй повсякденній праці ВП Гетьманч Данило дбає про єдність серед українців та повністю здійснює заповіть свого Батька: - "Зберегти українців біологічно".

Продиктована виразним відчуттям органічного зв'язку зі своїм народом така заява ВП Гетьманча Данила: як не буде Україна гетьманською, то Він буде служити всякій Україні, але самостійній і вільній від окупантів.

В. Луцк. і Турчак
Раніше
30.12.1927 року

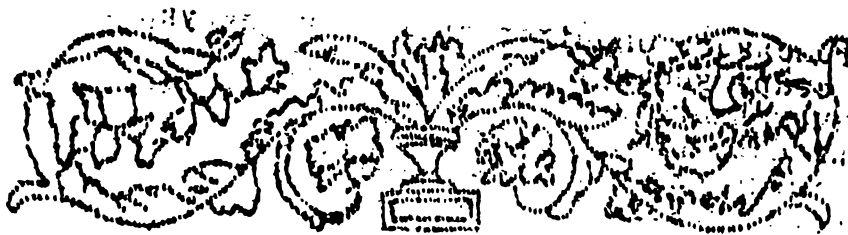
Життя, сил і витривалости на многая літа!

*Високочестному і Вельможному
Гетьманові Даншові*

*в День Ного світлых Іменин
бажас*

Редакція „На Чужині“

Гетьманові Олександрі

...Благословенна Ти в жонах...

Вам, Матері, Дружині і Українці в дні тяжкого іспиту, до його переживає вся Україна, знедолені скитальці посилають гарячий український привіт!

Славимо Вас, вірного друга-помічника св.Пам'яті Гетьмана Павла, з яким в дні важкого Перелому в Україні Ви терпіли біль, образи і приниження, але не одвернулись від свого народу і не зневірились в ньому!

Дякуємо Вам за Сина Вашого, що його Ви славно і мудро виховали на славу України, що став Він рабом людських пристрастей, а став Патріотом, Українцем, вірним Опном Української Нації.

Славимо в Вашому Сині такт, витриманість, самодисципліну і великий розум, що забезпечують здатність його до провладу Української Держави.

Ми на чужині, в голодному і холодному окитанні, і Ви з нами ділите долю скитальництва, хочи могли б Ви, як би забажали, давно мати спокій, достаток і затишок серед заокеанських братів.

Вітаємо Вас в цю тяжку для нас дошину і пишаємось Вашими чеснотами в наш вік, злого, недобротного, сврашного...

Це кров славних предків Ваших, великих князів українських св.пам'яті Святослава II-го і великого князя Ярослава Мудрого, із своєї давнини родовою ниткою з Вами зв'язаних, Вашими ділами і помислами керують.

Вітаючи Вас сьогодні, бачаємо в Вашій постаті, вчинках і життєвій путі тинь св.пам'яті Гетьманової Ганни Умільницької, яка для Великого Богдана була такою самою діяльною помічницею і щирим другом.

Відаємо Вам глибоку пошану і бажаємо Вам довгих літ життя й здоров'я.

Слава Вам, Матері, Жоні, Українці!

30.XII.1947 року.

Група українців скитальців на чужині.

Про інтелігенцію - мозок нації. і про інтелігенцію - сміття нації.

Думки В. Липинського
про інтелігенцію в
застосуванні до сьо-
годнішнього дня.

Чому всі українські політичні авторитети, всі найкращі місцеві державотворчі люди опоганювались в opinі українського громадянства?

Чому Імеліницького робили п'яницер і малювали з осличими духами?

Чому про Виговського оповідалось, що він для українського діла куплений за стару кобилу?

Чому про Кричевського пускались погослови, що за участь в козацькій повстанні йому обіцяно маєтки на Литві?

Чому Мазеу іменували зродителем жінки?

Чому про Скоропадського говорили, що він ставленик німців?

Чому?

Чи тому, що наші державні мужі були саме такими?

Чи тому, що вони були гірші, ніж подібні мужі у інших націй?

НІ, НЕ ТОМУ!

А тому, що наша місцева інтелігенція в своїх писаннях не хотіла і не могла дати творам свого духа і слова потрібний моральний авторитет людям меча, діла і матеріальної продукції.

Причини саме такого поступопагання нашої інтелігенції наповому довгому шляху нашої історії буквально по сьогоднішній день є багато, але найголовніша з них, що породжує безліч інших, - НЕДЕРЖАВНА ПСИХОЛОГІЯ нашого інтелігента.

Він ніколи не бважав на те, що він підпора, гвинтик великої і величкої, на суворій ієрархічності побудованої будівлі, що ім'я їй - ДЕРЖАВА. Він дуже легко послуговувався своїми писаннями тому, в кого була фактична влада в руках, хто міг дати йому на утримання грошей, хто міг придбати добру посаду, найчастіше дивку за його здібності і знання.

Як нехибно вдавалися всі горіші провокації на Україні, про це знає кожен уважний історик і кожен дослідник сучасного життя. Не було у нас випадку, щоб кілька куплених чужоземними владами українських інтелігентів не зуміли окомпромітувати в очак цілого українського громадянства найцінніших, а тому найбільше для них влад небезпечних українських людей.

Починаючи від інтелігентських окладачів "народних" пісень в роді:

"бодай тебе, хмельниченку, перна куля не минула"

і до сьогоднішніх "редакторів" різних провокаторських газет, всяка метропольна влада доскоду могла знайти серед української інтелігенції людей, готових підгабити і морально нищити тих, кого їм ця влада вказувала, з певністю, що при неорганізованості місцевої opinі така тактика завжди удається.

Про масовість української державної ідеї в таких умовах звичайно не доводиться говорити.

Ставимо в провідники того, у кого більше популярності. А чи не куплена та популярність у наших інтелігентів за чужу валюту, це нікого не цікавить.

Не відповідає дійсності версія, що Ленін у 1917 році приїхав у Росію в запломбованому вагоні, як

платний агент німців, але що німці активно допомагали тому, щоб він і подібні йому в явках більшому числі тоді до Росії попали, щоб при допомозі їх Росія розвалилась і щоб відпав для тогочасної Німеччини другий фронт, - не підлягає жодним сумнівам.

Неправдою є те, що у 1918 році Українську Державу повалено при допомозі большевиків і поляків, але що роля большевицьких і польських впливів у цьому ділі була велика, не підлягає жодним сумнівам.

Ворожим наклепом є те, що одна наша політична організація була на послугах ворога, але що ворог-чужинець доклав всіх сил, щоб з однієї організації було дві і щоб вони себе взаємно винищували - не підлягає жодним сумнівам.

При таких обставинах, коли дійсні авторитети потоптано, сплюгавлено, знищено, а на їх місце за чужою допомогою вилізав плюгаве і бездарне, що під маркою "народного" і "демократичного" починає діяти, то і повстає в нашому житті та трагедія, що нещасні наші, вибуваючі на чорноземі маси народні опиняються в трагічному становищі здорової селянської дівчини, до якої з псяком і вереском, кусаючи один одного, залицяється кумпанія імпотентів, а доведена до розпуки подібним залицянням дівчина віддається врешті в безсиллі першому ліпшому сильному гвалтівникові, будь це навіть...чужинець будь якої масти.

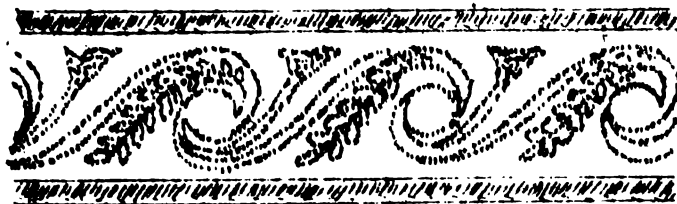
Так було, так є і так...буде, якщо інтелігенція наша не опам'ятається і не викреше з себе вогню святого на виховання в собі волі, розуму, витривалости, здержуючих громадських прикмет, ідейности, здатности до організованости, до спільної праці, ширення ясної державницької ідеології української.

.....

Були часи, коли у нас Бояни /інтелігенція/ Князям /людям меча і продукції, славу рокоталу, а Князі опікувалися Боянами; були часи, коли зорганізована і убагороднена ділом Петра Могили інтелігенція піддержувала в народі авторитет козаків, а козак своїми "фундаціями" на школи і монастирі піддержували інтелігенцію і ставились уважно до формульованих нею потреб народніх.

Ці приклади показують, що на Україні можлива перемога ідейности, волі, організованости та інтелігентности серед інтелігенції. А раз інтелігенція - мозок нації - може стати на своє місце, то вона може дати і той ідейний порив, який робить **ДЕРЖАВНИМИ** недержавні нації:

порив, що людей меча і продукції на діло підіймає і ділом їхнім ідеології реалізує та **ДЕРЖАВИ БУДУЄ!**...

М. ОРЕСТ

БЕРЕЗА НАД БУГОМ

Пригадую: весняний день, неділя,
Граніти і святкова синь води;
Тебе я стрів - і могого дозвілля
Відтоді подругою стала ти.

Пригадую, як молодю і струнко
Твій стовбур в голубінь небесну біг,
Як між травом скромний цвіт медунки
Фіалковів побіля стіп твоїх.

На березі високім ти стояла
Свобідно, край тишинної тропи
І розвивала, вірна ритуалу,
Свій лист нерукотворної різьби.

І певністю свого буття ясного
Мене ти чарувала дві весни,
А потім розгризлися тривоги,
Мене овіяв вітер чужини.

І в дні бездомности, які нависли
Димами на путях моїх, весну
Стриваючи чужу, я опрагли мислі
За обрій мчу, в далеку далину.

Многопривітна, велелюбна Лада
В краю моїм без міри і числа
Розсипала щасливлячі принади
І дар магичний овітла і тепла.

Знов, граючи осяйною лукою,
Пливе на південь обвеснілий Буг,
А ти стоїш над кручею старою
І квітню рідному розкрила слух.

Гілля твоє, заткавшись листям мнимо,
Колишеться на леготі живім
У такт незримим і нечутним струнам
І в суголос до недостежних рим.

І знов яоніє певність можновладна
В тобі, о радісне земне дитя,
Яку ти зачерпнула нерозгадно
Із найсвітліших тайників буття.

Б.ОЛЕКСАНДРІВ

ДВА СОНЕТИ

Із циклю "Відхід".

Ми відійшли у приимерки доріг
І вітер нам розхристував шинелі.
А з висоти - запалені шрапнелі,
Неначе зорі, падали до ніг...

І був такий блискучо-білий сніг.
Сумирно спали кинуті оселі,
І прилягти до срібної постелі
Я ледве-ледве думку переміг...

Десть поміж зір сяяли добрі очі,
І голоси роздзвінливі, пророчі,
Мені давали силу знов і знов...

Ось у думках я бачу рідні лиця...
А з далини забагрена столиця
Мені світила банями церков...

-000-

Ще оглянувся раз біля ріки,
Щоб уостаннє глянути на місто,
І з верховини бачив, як змііото
Лизали небо жовті язики...

І зрозумів, не слава і вінки
Тебе чекають, пізній гуманісте,
Зумій життя новим налити змііотом,
Щоби прожити буряні роки!

Ти подивися: пільма все закрила,
Мов простягла над світом чорні крила
Зловіща птиця жаху і терпінья...

Невже доба нову готує кару?
І я відчув у проблісках пожару
Чийсь важку, криваво-димну тінь...

30.7.1947.

Ф. ПЕТРАРКА

НА СМЕРТЬ МАДОННИ ЛЯУРИ*

XLIV

Ні зоряних небес мандрівні хори,
Ні вітрокрили в морі байдаки,
Ні в полі збройних лицарів полки,
Ні звіря краюного глибокі норі,

Ні вісті радісні, що гонять горе,
Ні станю любовних точені рядки,
Ні - в ароматах свіжої луки -
Співання дам, що ваблять наші зорі,-

Ніщо мого вже серця не торкне:
Свій день і сонце втратило, трудне,
І все для нього мороком укрите.

Тугою стали чорні дні мої;
Я кличу смерть, я прагну знов зустріти,
Що був би краще не стрівав її.

Переклав М.Зеров

---

* Переклад сонета, зроблений М.Зеровим року 1934, друкується вперше. РЕД.

О. ШВАЙГ

ОСІННІЙ СОНЕТ

Уже давно спустились дні високі
Наниз по оходах літа золотих;
Опадають тіні, ранні і широкі,
З дерев у руки вечорів густих.

Пустіють груди піль. Гілля розлоге
Яскріє плодом, спілим і ряним,
І небо стало неспокійне-строге
Від хмар, що линуть натовпом прудким.

Ліс ронить листя. В далині дів сліду
Табун відлітних ластівок зникає.-
Розкрий же душу для осінніх днів!

Схилившись над книгу краєвиду,
Ти в барвах благосних її рядків
Слова пресвітлі бачиш: Все минає.

Переклав М. Орест

СЕРГІЙ ЛЕДЯНСЬКИЙ

ПРАВДИВА ПОВІСТЬ ПРО СУЧАСНІ ЖИТТЄВІ ПРИГОДИ УЧИТЕЛЯ АГІЯ АГІЄВИЧА

Безсмертній "Щинелі"
Миколи Гоголя
Автор.

Надворі шумів дощ. Було коло десятої години вечора. І вчитель біології 29-ої школи м. Києва Агій Агієвич Черевченко почав готуватися до сну. Він поставив настільну лампу з вицербленим зеленим абажуром на стіл коло ліжка, тут же поклав розгорнутий на 12-ій сторінці "Короткий курс історії ВКПб", поторкнув пучкою пальця бурульку, що вискочила за правим вухом і вже другий день непокоїла його, і подумав:

-Мабуть я тих партійних з'їздів ніколи не вивчу, так їх багато...

І почав роздягатися. Скидаючи піджака, знову зауважив, що краї рукавів обтерлися так, що стріпки звисали і підшивка визирала. Але латати тепер він не міг, бо при вечірньому світлі кепсько бачив. Вішавши піджака на сцинку стільця, він подумав, що завтра після уроків він сяде за цю роботу.

Сів на стілець і почав розшнуровувати правого черевика. Шнурок мав три вузли, які кожного разу затримували розшнуровування. І тепер він ті вузли пальцями розминав і поволі пропихав у дірки. За звичкою, виробленою за яких півтора десятки років, він скинутого черевика повернув догори підшовою і почав оглядати чи не протерлась за день де-небудь дірка. Наминаючи пальцями передка, він цим разом виявив, що передок по краях, наче хто пильничкою підпиляв у тому місці, де шкіра входила між підшову і устілку. І хоч черевикам ішов уже четвертий рік, хоч були вони в ремонті безліч разів, але це відкриття його приголомшило. Справді, це означало, що треба було думати про нові. Він прискорено почав розшнуровувати лівого, вузлів на шнурках не розминаючи і не пропихаючи. І на лівому виявив, правда, лише з одного боку такий самий дефект. Що робити?

Агій Агієвич наминав поперемінно то правого, то лівого черевика, випробовуючи, наскільки вони міцні. Але моці в них все не було. Зчоргані каблуки, набиті з кількох куснів підметки, рижуваті латки, що обліпили передки, наче осінні мокрі листки, - все говорило за те, що час змінити їх на нові. Та й осінь дощова владно про це натякала. А іншої пари, крім сірих парусинових туфель, що служили йому літом, він не мав.

Оглянувши і обмацавши з усіх боків свої черевика, Агій Агієвич безнадійно поставив їх під ліжку і вирішив замовити в "Індпошиві" нові.

Він ліг у ліжку, взяв "Короткий курс" і почав його читати,

* "Індпошив" - майстерня індивідуального пошиття взуття чи одягу.

готуючись до завтрашнього заняття з історії партії. Але думки його пішли в зовсім іншому напрямку. Перед очима, як привиди, раптом встали ті перешкоди, що їх треба було подолати, щоб набути нові черевики. Бо, коли б він був не "чотирьохсотрублевий", як про подібних до нього іронічно говорила громовита публіка в місті, то він міг би і завтра піти на Хрещатик і в магазині "Главобувь" купити за 225 рублів такі модельні туфлі, що аж сміялися б! Але бюджет його складала оті жалюгідні чотириста рублів на місяць, які при погляді на кожну річ, що красувалася за шклом в розкішних "універмагах", казала Агієві Агієвичу — зась!

Позики і всякі "добровільні" внески щомісяця забирали у нього 110-120 рублів. На решту 290-280 було стільки дірок, що при отриманні він просто не знав, з якої почати їх затицати. Ощаджень будь-яких він не мав, якщо не рахувати грубої пачки облігацій, яка лежала у нього в столі і щороку грубшала; так що він навіть напевне не знав, скільки у нього їх зібралось: дві, три чи може більше тисяч. Виграшів на них, як правило, не бувало. А продати, обміняти чи просто комуось за будь-що всунути не було змоги, бо в кожного було їх досить.

Роздумуючи отак, він відклав "Короткий курс історії ВКПС" назад на отолик, нагнувся до свого піджака і дістав з кишені, як він казав, своє "портмоне", помнятий цератовий бумажник з протертими на краях нитками, і почав переглядати свою готівку. Грошей було 72 рублі і 55 копійок. Рублі — засмальцьованими папірцями, а копійки сірою дзвінкою монетою. Між копійками запримитив, що хтось йому замість 10-ти копійок, всунув 20 грошів польських. Вирішивши, що завтра він зіпхне їх кондукторові за трамвайний квиток, Агій Агієвич заховав портмоне на своє місце і почав прикидати, скільки часу лишилося до нової полочки. Оскільки платня для учителів завжди була 5-го числа, а сьогодні було 22-ге, то жити йому на всі ці гроші треба було ще 13 днів. Праці було не заплачено за прання білизни — 22 рублі. Квартира за два місяці — 48 рублів з копійками, вода, світло, дрова, трамвай... Щоденно обід, вечеря, сніданок... Так, доведеться підтягнути ремінь! Але 110 рублів, скільки коптували в Індпошиві черевики, відкласти треба. Тим більше, що платити не зразу всі, а по-половині: 50% при замовленні і 50%, як буде готове взуття.

З цим рішенням Агій Агієвич знову взяв "Короткий курс історії ВКПС" і почав його читати, притримуючи пальцями правої руки бурульку за вухом. Але зміст написаного ніяк в його голову не ліз. Повіки почали оклеюватися, літери спливались в одну сіру масу, а рука з книжкою вряди-годи падала на ковдру. Переможений в боротьбі зі сном, Агій Агієвич, знову поклав "Короткий курс" на столик і, натиснувши гудзичка біля ляма, поринув у тему.

" "

Другого дня, кінчаючи свої уроки, Агій Агієвич підсів у вчительській до свого колеги математика Обережного і почав його просити, щоб той, не маючи зранку своїх, заступив його перших два уроки, бо він хотів би піти в Індпошив замовити собі черевики.

Обережний глянув спочатку на черевики Агія Агієвича, а потім на голоблю його окулярів, перев'язану ниточкою, і промовив:

— А чи вдасться вам туди увійти?

— Попробую.

— Навряд. Бо коли я, йдучи в школу, проходжу вранці повз один такий Індпошив на Подолі, то враження таке, наче там сталася якась страшна катастрофа, а люди збіглись з усього міста, щоб подивитись на неї.

Розмову двох учителів про Індпошив почув учитель географії Слизький Тома Лаврінович, єдиний серед учителів у нових жовтих черевиках, хоча, правда, у дуже зношеному і лицьованому костюмі, і додав, що для того, щоб мати надію замовити взуття /а він уже замовляв і знає/, треба з вечора за день записатися у чергу, а тоді вранці, о годині 9-ій, за тим списком стати на своє місце.

- Це вам буде коштувати невиспаної ночі і пом'ятих боків, але пару черевик за 110 рублів може замовите, коли не далеко в хвості черги будете і в той день для вас вистачить замовлень.

Агій Агієвич на те зауважив, що йому до труднощів не звикати, що в чергах він стояти звик, а що може в той день для нього не вистачить замовлень - треба ризикувати!

" "

В ніч з 23 на 24 вересня 1940 року Агій Агієвич бродив по Великій Васильківській, тепер Червоноармійській, вулиці і вартував своєї черги. Так само ходили і інші. Стати черзі біля крамниці з вечора міліція не дозволяла. Черга могла стати тільки в день прийому замовлень, о 9-ій годині ранку і ніяк не раніш. Але о 9-ій годині ранку прийде 500-600 чоловік! Підуть в хід плечі і кулаки. І хоч міліція буде наводити порядок, але здадуть замовлення тільки перші 80-100 душ, здорових, з залізними м'язами і чавунними горлянками!

Тому народ завів ніким неузаконений і незатверджений порядок: звечора, як тільки смеркало, хтось з організаторів, прогулюючись по вулиці біля крамниці, заводив список бажаних замовити собі взавтра взуття в Індпошиві. Але, щоб той список був чинний і хтось інший своїм, іншим списком, його не анулював, треба було пильнувати. І ті всі, що вписалися до списку, прогулювалися по вулиці і чекали до 9-ої години ранку наступного дня. Кожних дві години список у кількох копіях у різних осіб перевірявся. Кожен, хто звечора вписався, підходив і, називаючи своє прізвище і номер, просив поставити проти його прізвища гачка. Хто ж не приходив на перевірку і проти його прізвища гачків не було, той, виходить, уночі не вартував і його зі списків викреслювали, а в кінці дописували нових, що, бува, серед ночі приходили і просили, щоб їх дописали.

Усю ніч Агій Агієвич прогулювався по Хрещатику, Басарабці і Великій Васильківській чи Червоноармійській вулиці. В умовні години відмічався і пильнував свого 47-го нумера. Повз нього, перед і за ним так само сновигали, як тіні, чоловіки, жінки, підлітки. Ніч тривала, здавалось, без кінця. Нарешті, в повітрі почало синіти, потім сіріти і, нарешті, став совсім білий день. Бліді невиспані обличчя блукаючих, зустрічаючись тепер при світлі дня, ніяково вміхались одне до одного, наче вони в цю ніч разом робили щось соромницьке. А як почала наблизатися дев'ята година, Агій Агієвич вже стояв у черзі, притиснутий до стінки сусіднього з Індпошивом двоповерхового будинка, і чекав, коли відкриють крамницю. Довкода нього було море людей. Десять раптом з'явилися, мов з під землі виринули, і Агієві Агієвичу пригадалися слова математика Обережного про подібність цього збігання з натовпом на місці страшної катастрофи. Люди коло Агія Агієвича стояли так стиснено, що крім голови він не міг поворухнути жодною частиною свого тіла. Хвилинами йому здавалось, що в цьому отискові він втратить свідомість і... загине. Але він мав позицію вигіднішу, порівнюючи з іншими, бо був коло стінки будинка. Правда, його тут могли розплющити, як омірка, що попадає між дошки двох ящиків, однак він тримався. Сил йому додавало те, що

він був від дверей теоретично 47-им, а в перспективі - пара замовлених, краще йому потрібних, черевик.

Тиснули і що далі, то все сильніш. Агієві Агієвичу вже почали з'являтися жовті плями в очах, світ тьмарився і здавалося, що нічого вже на світі йому не треба. Але потім наче б відпустили і ставало легше. Та найбільшій скрути він зазнав, як черга рушила вперед і пересунула його до напіввигнутої дуги, якою була відгороджена велика шибка витрини. Залізна дуга припала йому якраз коло пояса. Спертися не було на що. І відчув він, що його от-от переріже ця дуга, і ноги з животом впадуть під натовп і будуть ним розтоптани, а тулуб з головою виштовхнуть наверх і піде він гуляти понад головами, як волейбольний м'яч.

І якби дуга була трохи довша, а черга поволі не пересувалася наперед, то Агія Агієвичка таки перерізало б! На щастя його невдовзі зсунули з небезпечного місця знову під стіну, і він відчув, як воєнське його тіло знайшло точку оперття під муром. Йому стало трохи легше.

А натовп ревів. Хтось незаконно проліз в чергу. Його почали витягати з неї. Витягаючи, вирвали з ним і кількох законних, за яких той учепився. Прогалина після них в одну мить злилася так, що й законні вже не могли в неї стати. Вони пхалися на свої місця, благали, щоб їх впустили - дарма! Уже й палець не протиснувся б на те місце, де вони стояли, не те, що тіло людське.

Трохи далі два ветерани советсько-фінської війни сварились з міліціонерами, щоб їм їх пропустили наперед замовити взуття без черги. Вони показували свої напери, доводили, що воювали під Куоккала і ноги там собі повідморожували.

- Ми життям жертвували! - кричали вони. - А тут пари дурних черевик без черги не можна замовити?! Стояв один на млициях і жалібним голосом благав тих, що були під стіною в черзі!

- Братці! Пропустіть мене без черги! Мені тільки один черевик замовити! Одну ж ногу маю! Другу від Виборгом втертяв! Пропустіть, братці!

А коло нього і другий такий самий:

- Ми вдвох замовимо одну пару! Пропустіть, товаришочки! Бачите, у нього лівої нема, а в мене правої... Сорок другий номер для обох! Пропустіть, товаришочки!

А хтось з черги:

- Брешуть! Вони вдвох замовлять одну пару, а потім понесуть на свбаз і продадуть! Знаємо таких! Не пускати!

Міліція з сил вибилася і не могла ради дати, порядку навести. Ошистки у них похрипли, з облич капав піт. Нарешті двері Індошіву відчинились і з них вийшов завмаг*. Хоч як коло порога було тісно, але йому дорогу зразу дали. А він пройшов у натовп кілька кроків, глянув в один-другий бік і владним, що не припускав заперечень, голосом промовив:

- Товариш міліція! Що ж це? Пора впускати, а порядку нема! Поки порядку не буде - не відкрию! Хоч до вечора будуть стояти - не відкрию! І голос і поза завмага були заучені, бо щодня він отак виходив і говорив.

І повернувшись, завмаг повагом пішов назад до крамниці. Безрукий сторож-інвалід двері за ним замкнув.

Міліція безпорадна. Втративши надію навести порядок, два міліціонери пробивалися до крамниці, щоб звідти потелефонувати в район і кінний наряд викликати. Аж тут гомін:

- Ідуть! Ідуть!

- Що? Хто? Де їде?...

---

* Завідувач магазину.

- Кінна міліція їде!

Так, їхала кінна міліція, невідомо чи викликана, чи знала наперед, що без неї тут не обійдеться. І раділи ті, що в черзі:

- Ну, нарешті, порядок буде!.. Богу дякувати, що їдуть...

Але незадоволено гули ті, що зазурдили вулицю. Вони поволі почали відступати назад. Коні - сила непереможна.

За десять хвилин натовп відтиснувся до протилежної сторони вулиці. Біля крамниці лишилися тільки ті, що приросли до стінки. Жалюгідний їх вигляд: у того гудзик на піджаку всі обірвали; тому кишеню вирвали і вона матлала збоку як ганчірка, ще іншому рукава одпороли; тому краватка пересунулась аж на потилицю; розпатлані жінки, замурзані підлітки - всі обхоплені ззаду одне одного в обійми, стояли з острахом зиркаючи на боки. Але в серці кожного з цих пом'ятих, обкубаних і зіпрілих - вогник радості: "Таки не марно довелось блукати цілу ніч! Стоя біля воріт царства! Може таки увійду..."

В цьому мереживі міцно сплетених людських тіл стояв і Агій Агієвич. Ззаду його міцно стискав у своїх обіймах якийсь високий парубішко і гараче дихав йому в саму потилицю. Він же, Агій Агієвич, так само тримав в обіймах якусь розпатлану в сірому пальті жінку, від якої дуже йому було в ніс жіночим потом.

Нарешті відчинилися двері. Міліція коло них і кінна і піша. Гамір затих. Входили перші десять. На їх обличчях - сонна радість, в їх невиспаних очах - вогник захоплення. Вони переступали поріг Індпошіву і вже там. Ім міряли ступні, виписували квитки. Вони платили 50 відсотків вартості. Вони сяючі з квитками в руках виходили, а їх супроводили зависливі погляди випханих, одведених, розсіяних. Підходили, розпитували:

- А що замовили? А який номер? Якого кольору?...

І тут же голос:

- Ть, дурні! Та яка вам різниця, що я замовив?

Вийшов маленький чоловічок з квитком в зубах, налягавчи шапку-вуханку. Вийшов, став, вийняв з рота квитка, глинув на всі боки і зітхнув:

- О, нарешті замовив! Але ж і стиснули були мене! Мабуть завтра доведеться в поліклініку йти... Щось в боку тріснуло, закололо і колоти не перестає. Ще може і не доведеться черевик тих носити!...

А з поміж випханих:

- Так тобі і треба!.. Не лізь з слабкою головою в дух!

Десятки входили і виходили. Ось і Агій Агієвич вже коло самих дверей. Затяхало його серце: "Щоб хоч вистарчило. Щоб хоч не сказали перед самим носом, що на сьогодні закінчили приїом"...

Але все гаразд. Двері відчинились і пропустили новий десяток: Один, другий, третій... увійшла жінка, яку він тримав в обіймах, і він! Яке щастя! Він увійшов. А може це сон? Ні, таки справді увійшов. Запахло виправленою шкірою, на полицях коробки, на підлозі тирса соснова, за лавками продавщиці... І задавши руки за спину сяди туди походжає завмаг. Як король! Як далай-лама! Сам Сталін в межах цього взуттєвого підприємства! Вершитель долі ніг малих цих. Захоче - будуть черевики. Не захоче - не буде черевик.

Ось йому, Агієві Агієвичу, поміряли ногу. Дали квитка. Він заплатив 55 рублів завдатку. Яка радість!

- Прошу, щоб жовті...

Хоч півгодини тому було жовто в очах, але хай і черевики будуть жовті, як у колеги Слизького, Томи Лавріновича. Йому записали: жовті, будуть за три тижні.

Він виходив і почував, що і в нього у діафрагмі поколювало, але був ще ввесь гарячий, спітнілий від хвилювань і стисків. Крім у ньому ще не охолола. Він винув оком на натовп, що запрудив вулицю:

— Ех, ви! І скільки вас тут? А я вже замовив!

І до нього підбігали і питали:

— Що? Яке? Який номер?...

Агій Агієвич коротко відповідав і йшов додому. Ще треба було не спізнитись в школу. Але не відійшов він і дріх десятків кроків, як почув позад себе зойк. Наче там стіна завалилась і придушила нещасних тих.

— Що сталося?

Нічого особливого: вийшов завмаг і коротко сказав:

— На сьогодні кінець! Прийняли 62 пари і на сьогодні прийом замовлень скінчено! Решта — завтра.

І це ті, що їм ребра ламали, ті що ніч не спали, ті що були біля воріт царства і не попали до нього, так окрикнули. Вони нещасні, якщо вистачить у них сил і духу, знову мусять ставати на варту і цілу ніч пильнувати черги. Знову хвилюватись, переживати...

Але Агія Агієвича все те вже не цікавило. Він так трохи їм поспівчував. Йому світили в очах пара замовлених черевик, що через три тижні мали бути на його ногах.

"

" " "

Минуло рівно три тижні. На таблиці-календаріку, що висів над ліжком, Агій Агієвич ретельно кожного дня увечорі закреслював число і підраховував, скільки ще лишилося до того дня, як будуть готові його черевики. Аж нарешті той нетерпляче очікуваний день настав.

Була це субота. Закінчивши уроки, Агій Агієвич з завмираючим від втіхи серцем ішов до крамниці Індпошиву. Він ішов і вряди-годи зиркав на свої старі черевики. Тепер вони мали зовсім копський вигляд. Латані вже ним самим удома, вони скидалися на постолі, а не на черевики. На уроках в школі, входячи до класу, Агій Агієвич не ходив і не стояв перед клясою, як бувало, а швидко сідав коло столу і ноги засував далеко під стіл. Під час перерв, в учительській, він сідав у куточку на стілець, а ноги засував за підставку акваріума коло вікна. Всі три тижні він, крім школи, нікуди не виходив, а все чекав: ось взує нові черевики, а тоді відходить за всі дні.

І тепер чапав він по Великій Васильківській, тепер Червоноармійській вулиці, і серце його незвично стискалось: геть чисто так, як ще малим колись ішов у гості до батьшки о. Інокентія і добре знав, що назад буде йти з подарунком солодкого.

Була четверта година дня. Черги до Індпошиву вже давно не було. Перед крамницею скрізь валялися лущини з насіння, папірці, ломачця, недокурки, — все залишки того натовпу, що зранку тут був. Двері крамниці були відчинені і коло них сидів той самий сторож-інвалід. Агій Агієвич увійшов і його знову, як тоді вперше, обдало паходами виправленої шкіри і соснових стружок. Він дістав свого бумажника, вийняв квитка і подав довголицій дівчині, що стояла за лавою. Дівчина глянула на квиток, повернулася до розставлених на полицях коробок і почала шукати потрібного їй нумера. Він знайшовся враз. І витягнувши коробку, дівчина поставила її на лаву і розкрила.

В коробці лежали нові жовті черевики. Вони приємно ласкали зір Агія Агієвича і блискучими зубчиками своїх рантів, наче пооміхалися до нього. Агій Агієвич голосно засміявся.

— Чого ви? — здивовано запитала довголиця дівчина.

— Нічого. Це я так... згадав, яка тут черга була, як я замовляв... — збрехав Агій Агієвич і почервонів, бо йому здалося, що вона зрозуміла, що то він від радості, що буде мати нові черевики, так засміявся.

55 рублів він зразу ж доплатив, узяв під пахву коробку і солодко посміхаючись, поклонився всім продавщицям, а сторожеві-інвалідові навіть ліву руку потиснув, бо правої у нього не було.

— Хай знають, що я вдячний їм за їхню працю... — подумав Агій Агієвич.

Він ішов додому і аж підстрибував, так йому хотілося вже швидче їх узутти. Коробка приємно муляла своїми кантами під пахвою, і відчувалася невеличка вага цінної ноші. Носити такі речі за останніх 10-15 літ він геть одвик.

Аж ось і квартира. Увійшов і тут же коло порога, обриваючи вузлуваті шнурки, скинув старе взуття і шпурнув ним так, що один черевик полетів під стіл, а другий десь під ліжко. А він, блискаючи пальцями і п'ятами порваних шкарпеток — через них, власне, він і не хотів пробувати взуття в крамниці — підійшов до стола, поставив на ньому коробку і вийняв з неї нові черевики.

Здавалося, що і в кімнаті стало світліше, так вони блискували своєю яскраво-жовтою барвою! Агій Агієвич відійшов від стола два кроки, скільки дозволяла йому його кімната, і здаля любувався новою парю. Потім він підійшов знову до них, взяв лівого черевика в руки і, погладивши ніжну шкірку, сів на єдиний свій стілець і почав його взувати.

Тверді заправи стикували ступню з обох боків, як і личило новому взуттю. Нога в новому черевикові була наче не його. Тоді він взяв правого, змахнув рукавом пилки з носка, хукнув на нього, потер рукавом, одів на руку, покрутив туди-сюди, полюбувався, а тоді і на ногу — раз!

Чудово! Два кроки вперед, два кроки назад, крутнувся як дзига на пальцях правої ноги і: гоп-гоп!-підскочив трохи догори, з радості, звичайно. І раптом відчув, що правій нозі стало зовсім вільно! Нагнувся, глянув — і задеревенів: з правого боку, коло самого ранта випорскнув передок з підшви і очам Агія Агієвича відкрилася діра на добрих п'ять пальців! Блискучого ранта закрили виторочені нитки і стріпки рудої підшви. Агій Агієвич блискавично його зняв, всунув ліву руку і почав оглядати, що сталося, чому так раптом черевик порвався? Він то виймав ліву руку, то знову всував у передок, мняв шкіру, нюхав її, вивертав... На лобі його виступив холодний піт, пальці зморщили і перебрали жовту барву з шкіри...

— Чому? Чому він розірвався?...

Знову дивився і знову оглядав, але ради не було. Діра була дірою. Він зняв і другого. Тоді вклав їх назад в коробку, накрив, а потім став на коліна і шукав під ліжком і під столом старі свої черевики. Знайшовши, взяв їх і швидкими кроками пішов з коробкою назад до індошви.

Він ішов, і в лице йому били гарачі хвилі, що випливали з нутра, а права щока ворухилась, ніби зганяючи муху.

" "

В крамниці його порваного черевика оглядала довголиця дівчина, інвалід-сторож і якийсь чоловік з одним вусом синім, а другим чорним. Вони низували плечима, пробували на пальцях шкіру, нюхали її, поки не вийшов з підсобної кімнати сам замах.

Він узяв того черевики в руки, глянув на нього, а потім поставив його біля коробки на лаві.

- Тек-с! - сказав він, дивлячись поверх голови Агія Агієвича кудись на стіну. - Тек-с-текс!... Але ми майстерня пошиття, а не ремонту. І вам доведеться нести їх в ремонтну майстерню.

- Як-то в ремонтну майстерню?! - скрикнув Агій Агієвич. - Адже ж я ще в них не ходив!?

- А що ж ми вам рване взуття дали чи що?

- В тім то й річ, що рване!

- Рване?

- Рване.

Завмаг повернувся до довголицької дівчини:

- Ви видали цьому громадянину рване взуття?

- Ні, ціле, - відповіла довголиця дівчина.

- Чого ж ви, громадянине, тут людям голови морочите!? - гримнув на Агія Агієвича завмаг.

- Як то морочу?... Як то морочу?... - задихаючись, повторював Агій Агієвич. - Я 110 рублів заплатив, три тижні чекав і маю за те рвані черевики?

- Ви коротко скажіть: чого ви хочете? - запитав його завмаг, склавши як Наполеон на грудях руки і міряючи Агія Агієвича знищувальним поглядом з ніг до голови.

Для невимовно ображеного Агія Агієвича, що почував усю правдивість своїх претензій до індошвида за своє взуття, це питання було як обух по голові, і він не знав, не міг зразу знайти, що йому на нього відповісти.

- Я... я... - якав Агій Агієвич.

- Ви що, німі? - знову гримнув завмаг.

Усі, хто був довкола них у крамниці: продавщиці, касір, інвалід-сторож, чоловік з різнокольоровими вусами і ще якісь дві дівчини, що увійшли в ту хвилину - стояли і пильно вдивлялися і вслухалися в цей нерівний двобій: високого, добре вбраного і відгодованого завмага і мізерного, обірваного з пов'язуваними окулярами на носі Агія Агієвича. Двобій був, ясна річ, не рівний; щось на зразок добре вгодованого, барвистого півня з замореним обдріпанним курчам.

І відчуття саме оцієї зовнішньої нерівності відняло нову у Агія Агієвича, і він стояв зараз перед геркулесом завмагом і кліпав очима. Це тривало якусь мить, і Агій Агієвич бачив, що мовчати далі не можна, що треба йому відповісти і відповісти так, щоб дати зрозуміти і йому і всім спостерігачам, що він не ганчірка, не шматка, а вчитель, людина з вищою освітою, якої цей кабан навіть і не нюхав.

А завмаг, притиснувши своїм питанням Агія Агієвича, і відчуваючи свою перемогу над ним, особливо в очах сторонніх свідків цієї сцени, картинно розвів руками, моляв, що з ненормальним говорити! - повернувся і повагом пішов до своєї підсобної кімнати.

Агій Агієвич, бачучи, що він ось-ось зникне за дверима, крикнув йому наздогін:

- Ех ви, стахановці!...

І сам злякався, що він сказав. Це лайливе слово, яким в народі називали упривілейовану касту вибранців-робітників так званих "стахановців", у нього вирвалось мимо його волі.

Агій Агієвич бачив перед собою на стіні червоний щит з свілинами ударників-стахановців взуттєвої промисловости і посередині між ними велике фото завмага. Внизу стояв підпис:

"КРАЩІ СТАХАНОВЦІ-УДАРНИКИ ВЗУТЬПРОМУ"

І можливо оте фото і підпис шепнули посплати наздогін завмагові "стахановця". Але завмаг його почув, а почувши, раптом став, повернувся, глянув здала на Агія Агієвича і швидкими кроками підійшов

до нього:

— Що ви сказали, громадянине? — примруживши очі, запитав завмаг.

Агія Агієвич бачив, що оцією реплікою влип в неприємну історію. Перекручене "стакановець" — означало "п'яниця". А сказане при свідках, воно накликала слідство, судову розправу, а може й тюрму.

— Дайте вального паспорта, громадянине, — сказав завмаг. — Бачу, що з вами треба буде поговорити інакше, бо ви птиця... та птиця! І пішов до дверей, де висів телефон-автомат.

— Альо! Станція? Прошу перший район міліції!

Агія Агієвича охопила паніка. Він кинувся до завмага:

— Товаришу завмаг! Вибачте мені! Я не хотів вас образити!

Вибачте мені... — благав він широку спину завмага, який обернувшись до стіни, настирливо добивався району міліції.

Але район не відповідав. Це тривало кілька хвилин. І ці кілька хвилин врятували Агія Агієвича.

Завмаг чи не мав часу, чи не хотів морочитися з своїм клієнтом, а може... в ньому заговорило сумління? Досить того, що по якійсь хвилині очікування відповіді він сердито бразнув руркою телефона на місце і, ргучко повернувшись, крикнув до Агія Агієвича:

— Геть з крамниці! Щоб і духу твого тут не було!

Агія Агієвич, зачувши ці слова, вхопив свою коробку з черевиками і як куля вилетів з індпошиву.

Він ішов і чув лише, як в корінцях волосся на голові наче голками поколювало.

На Караваєвській площі радіорепродуктор голосно співав:

— ..."Я другою такою країною не знаю!.."

.....

Агія Агієвич нічого не чув і нікого не бачив усю дорогу до самого дому. Вдома коробку з негодящими черевиками він підсунув під свою невелику етажерку з книгами, а потім роздягнувся, роззувся і ліг у ліжку.

Треба було готуватися до уроків, вчити "Короткий курс Історії ВКПб", готувати норми ПВХО, латати штани... Але найбільше мороки завдавало оте взуття: тепер в ремонтній майстерні візьмуть не менше 50 рублів, чекати треба буде ще три тижні. А в чому всі ці дні ходити до школи?

І по кількох хвилинах роздумування, лежачи в ліжку, надумав: коли старі розлізуться зовсім — він взує парусинові... Воно, значайно, трохи незручно в холод і мряку в парусинових, але... хіба ж хочеш, коли треба?

Надворі шумів дощ.

* ПВХО — протиповітряна і хемічна оборона.

Яка нам потрібна література?

Слово до українських письменників на чужині.

Коли неграмотний солдат, посланий на розвідку, карається смертю за брехливе донесення, бо брехливе усвідомлення армії може грозити їй катастрофою, то яка має бути кара грамотним інтелігентам-письменникам, що для особистих інтересів нечесно виконують свій обов'язок, що брехливо формують оте стихійне хотіння, від якого залежить буття чи небуття нації?...

В.Липинський.

I. Моральна відповідальність письменника.

В "Історії мого сучасника" В.Короленка є одне місце, в якому автор описує перші кроки свого сучасника на шляху до літератури, до письменства. Сучасника, раніш ніж він переступив поріг редакції, глибоко хвилювало питання моральної відповідальності за слово, надруковане в тисячах примірників і передаче читачам. Сучасник Короленка вступав до редакції з рукописом свого твору після тривалого розмислу і вагань. Адже його слово мало йти в народ, бути сприйняте народом і дати по тому діло. Яке ж те його слово? Чи правдиве воно? Чи чесне? Чи потрібне воно людям? І який воно викличе по собі чин?...

В світлі страшної доби, в яку ми живемо, це вагання творця важливих духових цінностей, якими є художнє слово, цілком оправдане і зрозуміле. Мусить бути моральна, коли не матеріяльна чи фізична, відповідальність за художнє слово, мусить бути розуміння його в житті народу; мусить бути прагнення силу того слова поставити на службу народові для зміцнення в ньому рис людяности і затамування звіриного, на що так багата людина нашої доби. Нарешті, як зважимо, що робиться на наших рідних землях, як там гучні гасла спотворено, а облуда одяглася в шати чеснот і торує собі дорогу все далі і далі, то розуміння слова письменника, як сили, що великою мірою може послужити справі подолання в людині звіря і відродження справжніх людських чеснот, буде дуже і дуже на часі.

Ми вже чули ображені голоси охоронців "чистої музи", мовляв, є люди, що хочуть поставити мистецтво на "побігеньки будням", на "олужіння політиці"... Але то марні голоси. Хай живуть всі жанри і стилі! Хай буде вільним письменник у змісті і формі! Але хай же він пише про те, що йому болить зі стану перш за все людини-громадянина своєї нації! А чи може комусь боліти в

нашу добу те, що поза його буттям і свідомістю? Меч смерті навис над геть усім нашим народом і над кожною одиницею зокрема. Що ж може боліти письменникові, як не те, як того меча відхилити?

Знов же той самий критик пише: "то ви хочете всіх письменників перевиховати на вояків? То ви все хочете перекувати на мечі? А по ж тоді буде, як прийде перемога? Тоді буде купа дезорієнтованих автоматів! Стадо без думок і почуттів!".

Але і це сказане для красного слівця. Бо ця перемога нам так легко не дасться, як він гадає. І шлях до неї ще дуже довгий і важкий. Але...дай, Боже, щоб вона прийшла! А вже тоді переможці помиряться між собою, знайдуть що робити! Богдан Хмельницький 300 літ тому підняв весь нарід наш до меча. І не злякався...наслідків по перемозі, не злякався "стада без думок і почуттів". Шкода тільки, що зарано відійшов. А от нападки його, що дуже дбали про свої думки і почуття, повалили те його діло, збудоване ним і людьми меча та довели нашу землю до того жаху, свідками якого ми тепер є.

Отже слово мусить стати одним із видів боротьби з найбільшим злом людства, а нашого народу зокрема - більшовизмом. І якщо його місце серед інших видів зброї становитиме 1%, 0,5% - то і це добре. Значить на таку долю збереже воно нам кров вояків. Але ж ми не кремлівські політики, щоб не зважали чи мільйонном більше, чи мільйонном менше загине в наступній борні людей!

І не лякайтесь треба, що до "чорної" роботи кличемо письменників. Бо коли горить дім, то навіть священик мусить лишити молитву Богові, а піти гасити вогонь людям. Коли насувається смертельний ворог і знаємо, що він у своїх пожадливих цілях не зупиниться ні перед чим, то, будь ласка, улюбленці муз, злізьте з Олімпа, перестаньте співати про "гімн, що на хмарах біблій читася", а спробуйте своїм словом посуджити рядовим бійцям, що за велику справу звільнення людства від страшного тирана будуть воювати. Бо цим на майбутнє і вам буде дана змога співати вільно. І не охайте, теоретики літератури, перед закликм письменників до "утилітарних" завдань, краще допоможіть їм ці завдання якнайкраще виконати.

В прокляті 20-ті роки, коли більшовицька повинь залявала нашу землю, то у протилежність до всіх протидіючих цій повені сил - урядів, армій, партій і союзів, що тоді воювали за владу - більшовицька повинь, поруч з багнетами і скорострілами, несла ще й облудливі гасла через мільйони листівок, журналів, газет і книг. Через т.з. "червоноармійські клуби" і "агітпоїзди" писанина всяких дем'янів бедних мчала в найдальші міста і села і роєкладала там здорові основи громадського співжиття /незрівняно більше ніж "теорії" Маркса і Леніна/, ділячи всіх на "експлоататорів" і "експлоатованих", на "куркулів" і "бідняків". Можна без перебільшення ствердити, що поруч зі зброєю, як вирішальним чинником влади, черговим по силі впливу на психологію мас було більшовицьке друковане слово.

Оборонці "Олімпу" і тут вже сказали своє слово: "ви радите нам робити те саме, що й совети, тільки повернути його на 180 ступенів...Але таким способом чужого плелення не заперечити і за межі його не вийдеш"...

Неправда!

Коли в саду роєє яблунька, а вітер її ломить, то ми вбиваємо коло неї кілка і прив'язуємо стовбурик яблуньки до нього, щоб вона мала на що спертись. Для чого ж заперечувати у протигагу більшовицькій брехні про "героїзм" Павки Морозова правдиву людяну повість про батьків і дітей? Чи душа людини не буває попліона до тієї яблуньки, яку тваринна ідеологія більшовизму здатна зломити? Є небезпека, що це не буде мистецтво? Ні, це буде

оправдане мистецтво, коли його творитиме з покликання оправданій мистець. Коли в корнійчуківських писаннях Богдан Хмельницький виведений як слуга Москви, то твір, що покаже нам великого Творця Української Держави на своєму місці не буде повертанням того самого на "180 ступенів", ні!

Але дискусія з нашими "літературознавцями" на цю тему зайва.

Маємо сьогодні в світі такий стан, якби в ясний літній день хтось по святковому вбраній вийшов у пахучий гай на прохід і раптом натрапив на страшну залізничну катастрофу серед зойк покалічених, що линув би з усіх сторін. Що мав би він робити: чи кинутися рятувати їх, чи... спокіно далі собі йти, пити пахощі літнього чаю?

Ні, нема права йти далі! Зупинись, людино, і візьмись до "чорної", але обов'язкової, як само життя, роботи. Бо досить нам глянути, що зробили з нашим мистецтвом, літературою вдома, щоб в тисячу разів зміцніло в нас почуття обов'язку - не гаятись робити справу перемоги життя над смертю.

Там, в Україні, літературу нашу, як і взагалі мистецтво, можна прирівняти до пишного саду, в якому під якогось чаю почав господарювати ворог-садівник. Фруктовим деревам, що здатні були давати пишні і багаті плоди, він прищепив терпкі дички, а ті дерева, на яких ті дички не приймалися, він нещадно вирубав, або вирвавши з коренем, вивіз в чужі далекі краї.

Сьогодні росте в нашому саду дичина і дає плоди гіркі, отруйні, від ужитку яких чманіє голова, а людина перетворюється на скотину.

Чим є там творчість діячів поневоленої української культури? Дичавиною, яку одні в примусовому порядку продукують, а другі в примусовому порядку споживають. І ввесь жак від опоживання цієї дичавини особливо згубний і смертельний для молодого покоління уярмленої України. Що з ними буде? Які будуть їх ідеали? Чого вони будуть прагнути, виховані на звіриній ідеології звироділих, куплених за шмат гнилої ковбаси - еренбургів, ванд василевських, корнійчуків і іншого інтернаціонального зброду?

Бо все чесне, не продачне, до чого не прищепилося дике бадилля, які не змогли своє розуміння явищ світу підмінити чужою, зверху насадженою ідеологією - щезли. Їх, Плужників, Зерових, Курбасів, Підмогильних, Драй-Хмар - вирубали, викорчували.

І росте сьогодні, в коліс багату обіцяючому саду, густа дичавина. Від кореня пішли вже молоді парости малишок, кацнельсонів, стебунів... Росте бур'ян! Але як же йому не рости, як ворог-садівник його доглядає, вирощує ще й премії сталінські дає?

Так є в Україні тепер. І зарадити тому станові нічим не можна, доки там панує дика сила ворога. Нема там саду, є дикі хаці. Нема мистецтва, є пропаганда темних сил. І всі писання письменників оветського тридцятиріччя, за невеликим винятком чесних і правдивих, яких ворог знищив і продовжує там і по нині донищувати, - дичина, отрута, дике татарське зілля.

II. Українська література на еміграції не виконує своїх завдань.

Так є в Україні, але не так є тут, на чужині. Українська література на чужині має поки що значну волю росту і розвитку і треба лише подбати про те, щоб той ріст і розвиток йшли по вірному шляху.

Між тим явища, що спостерігаємо, стверджують не добре. Українська література на еміграції багатьма своїми сторонами збилась на хибний шлях. Вона не виконує тих завдань, які на неї падають з морального обов'язку, як на літературу поза сферою державних партійних впливів, шпигунства, доносів і таємної поліції.

Наші письменники на еміграції, а в першу чергу літературне об'єднання, що тут існує, з самого початку пішло по хибному шляху. Літературне об'єднання на самому його вершку обсіли, поруч з порядними письменниками, удавані естети і люди без громадсько-політичних засад.

Замість того, щоб творити ідейне, правдиве і глибоке мистецтво нашої ПРАВДИ і наших ДНІВ, бути послідовниками /не наслідувачами! / останніх великих з перед першої світової війни - Коцюбинського, Франка і Лесі Українки - вони всю енергію сконцентрували на одному: хто більше в українській літературі на еміграції напише "гонимих" творів на свій смак!

Поречитайте найпопулярніші на чужині книги наших письменників з маркою літературного об'єднання. Скільки ви знайдете творів, в яких б'ється серце людини, що з переконань опинилася на еміграції, творів, що хвилюють, творів, що виховують? Майже нема таких творів!

Один письменник у добре початому, у перших двох розділах творі, захопившись штучним, нікому не потрібним прикрасництвом, змальовує українців на Зеленому Клину у зовсім невідповідних для советської дійсності обставинах. Такого ельдорадо, яке створив письменник в своїй уяві, в сім'ї звіролова на далекому Сході, вже давно не було в ті часи. Де ступила нога нового володаря - а вона досягла найдалших закутків великої російської імперії - нічого від староросійської ідилії не залишилось. В творі отже, все це вигадка, художня неправда і, як така, позитивної функції формування думок і світогляду читача не виконує.

Другий твір визначного українського письменника змальовує патологічні сексуальні прояви вдачі художньо неправдивого героя. Поза тим, що дія відбувається ще аж у 1912 році, вона вся плід хворої уяви письменника. Так може писати людина, яка зовсім забула, що його надруковане писання будуть читати люди сенсуально згурові.

Запитуємо автора і видавців: яку позитивну роль виконає в українському письменстві твір, коли його, поражно підходячи, не можна рекомендувати нашій молоді?

І, нарешті, третій "твір", надрукований як програмний на першому місці в першому альманасі літературного об'єднання. Більшого скандалу, ніж оце писання, уявити важко.

Для чого, з якої такої нагальної потреби припало поувати папір на друк чернеток уявних геніїв, які свого "фавста" чи "Війну і мир" ще не написали і можна напевне сказати, що вже не напишуть? Кому потрібен набір фраз, писаний на коліні, де все змішалося: і коні і люди, і "зікорки" і французька мова, і німці і повії, і сміку-

лянти і терористи, і... хто зна ще що, без почуття міри, без глузду, без жодного такту і... пошани до читача?...

Лев Толстой "Війну і мир" - твір на 5 тисяч епізодів - переписував два десятки разів.

Рукописи Золя поруч з текстом мають схематичні плани домівок і квартир, де жили його герої. Це для того, щоб все до найменших деталей відповідало життєвій правді.

Рукописи Чехова написані, переписані, по переписаному ще кільканадцять разів переправлені олівцем, атраментом, лаяком, так, що за його власним виразом "рукопис мав кілька поверхів".

Тому їх і подібних їм письменників твори є безсмертними. Тому читач їх перечитує по кілька разів, знає на папірці цілі уступи, на поведінці деяких з них буде своє життя, або, навпаки, позбувається деяких негативних рис своєї вдачі завдяки творам справжніх письменників.

Запитання нашим "гемінгвеєм": чи їх твори зазнають подібної обробки? Чи коштують вони їм стільки праці, нервів, здоров'я? Чи знайоме їм почуття мук слова, за висловом поета, сильніших за які нема на світі мук?

І не раз думаєш собі: а що, якби раптом ми змогли опинитися серед наших рідних у Києві, Харкові, взагалі на своїй землі. З чим би ми приїхали туди, як письменники? Де твори, писані на воді? Чи читали б їх люди денно і нічно? Чи знайшли б вони в них ту життєву і мистецьку ПРАВДУ, до якої там роками пориваються їх душі і серця?

Не знайшли б вони таких творів... Нема тут таких творів... І це найбільше нещастя нашої літератури на вигнанні.

Літературне об'єднання, що згуртувало довкола себе українських письменників, провадить конференції і дискутує проблеми "великої літератури". Але коли уважно придивитися до тих конференцій і дискусій по них, то лишається враження... погане лишається враження.

Конкретно: частина рефератів / і то саме програмових! / і дискусій по них скидаються скоріш на легкоатлетичні змагання в якомусь спортовому товаристві, ніж на поважну фахову працю поважних людей. Від конференцій таким чином лишається враження, наче б оті програмові "критики" і "літературознавці" спеціально виступають, щоб переконати інших в геніяльності і ерудиції своїй, але не переконавши, звичайно, в тому нікого, повертаються "до своєї" вдоволені, що хоч... галазу "геніяльного" нарobili!

А коли говорити про суть спорів чи дискусій, то це скоріш будуть лекції на курсах підвищення кваліфікації викладачів літератури середніх шкіл, ніж постановка і розв'язання глибоких фахових проблем. Справді, хто не знає /з письменників звичайно/, що українській літературі треба вийти на світовий кін з творами органічно українського національного стилю? Чи Леся Українка не органічно українська національна у всіх своїх творчих окладах? Чи не є вона настільки з власним українським національним обличчям, як Фьодор з французьким національним, а Гете з німецьким національним? Що тут є нового і для кого?

Але "критик" говорить про це з "ученим видом знатока", а письменники олухають і не протестують проти літературної абетки. Або: хто не знає, що письменникові треба знати чужі мови? І це доводиться з тією ж міною. Навіть чехівське "горлишко" від розбитої пляшки один з домородених гемінгвеїв перекутив на свій лад і, назвавши його "слином в куточку рота вбивці", подав як своє розв'язання і відкриття... проблеми опису!

І в той час, коли все це говориться, пишеться і дискутується, ніхто не скаже: Панове! Та дайте ж спокій! Нам творів треба, а не "філософії мудреців" року Божого 1946-го!

сьогодні поезія "цілої людини" Шевченка? Чи може ви гадаєте, що після вашої пропаганди "незрозумілого", вас попросять до Сартра в гості і назовуть європейцями?

Даремно!

Ви не маєте своєї хати, свого кусника хліба і навіть душу вашу може кожночасно забрати у вас окупант, оно прийде для нього сприятлива кон'юнктура! Не забувайте про це і цю вашу трагедію відобразіть у ваших творах "цілої людини"!

Відчай бере, як подумаєш: доки буде панувати серед нас безголов'я? Доки воно буде панувати в політиці, в громадському житті, а тепер ще і в літературі? Адже ж попри всі базікання про "велику літературу", рубікон Франка чи Лесі Українки не перейдено і ще далеко не перейдено нашими доморощеними гемінгвеями. Чого ж ламатися у відчинені двері?

Література наша на чужині не виконує основного свого призначення: **правдиво усвідомлювати свою націю /не голоричи професій обов'язок перед чужинцями/**. Літературу нашу на чужині запомінали ділою, кон'юнктурним, шукач легкої слави, нездара і безвольний інтелігент, що в оточуючому галасі очманів і не знає, що йому робити.

IV. Слово до справжніх письменників.

Ці слова звернені до тих літераторів, що почували себе політичними емігрантами, елітою українського народу на чужині, а не прилизаними панками в краватках, покорителями сердець таборових пань і панночок.

До тих, для кого біль сердець рідних там удома злясся з болем їхнього серця тут.

А головню до тих, що **МАЮТЬ ЩО ОКАЗАТИ І МОЖУТЬ ОКАЗАТИ**. До тих, що в літературу йшли не заради легкої слави, моди чи добрих заробітків.

Дивіться, правдиві письменники, що робиться довкола вас! Слухайте, як стогне рідна земля! Не будьте людьми з ватою у вухах і рожевими окулярами на носі! **"Вивчайте закономірності літературного процесу"**! Але не забувайте, що матір вава, не символічна в римах і алітераціях, що часто під іменем України в шаблонних творах виступає, — а реальна мати-селянка, що в добу "найвищої техніки колгоспного господарювання" і "колгоспної заможності" за зібрані на колгоспному полі колоски **ДЕЮТ ЛІТ КОНЦТАВОРИВ** за державним законом одержує!

Думаю, що це важлива тема, ніж подорож Галочки до Енгерслебена в присутності знайомого письменника, цікавила за "незрозумілу" поему "Ват'ю й син" і до неї "етюдів про незрозуміле" не треба писати.

.....

Американська письменниця Перль Бак написала надзвичайно талановитий твір "Земля", перекладений на всі мови світу. В ньому вона змалювала трагедію китайського селянина, не зважаючи на те, що Китай має своїх письменників. Може і до нас мусить прийхати якась "варяжська" письменниця і описати трагедію українського селянина, поки ми будемо бавитися в "Хорои", "Мури", "Арки" і як радять один із письменників—"новаторів" блукати закутинами мрій?...

І як після цього не згадати таких справжніх письменників, як син незалежної Польщі Міцкевич, представник ліберальної Росії дворянин Герцен і наш поет на заслання Великий Шевченко?...

Жили вони поза своім краєм, але чи ж не були вони найкращими синами своєї Батьківщини?...

Прикладів і фактів досить.

III. Геть моду? Де наші твори, що околих-
нули б світ!

І тут підходимо до основного; ми нація, найбільше потерпіла в усіх націй світу. Ні поляки, ні французи, ні німці, ніякий інший народ, великий чи малий, не має таких втрат, як варті їх українці. Нашу землю 30 літ душить, терзає і нівечить лютий ворог. Нашу еліту — письменників, вчених, мистців на 75% вистріляно. Цієї нації селянство на 100% пограбовано і перетворено на жебраків. Де ще є така країна в світі, що має такі втрати і так знедолена, спустошена? Нема такої іншої країни в світі.

І в світлі цих фактів, чи має моральне право та частина інтелігенції-письменників, що чудом врятувалися від фізичного знищення і якої покликанням є усвідомлювати свій і чужий народ, чи має вона моральне право займатися "етюдами про незрозуміле", пропагувати екзистенціалізм /саме пропагувати, а не ознайомлювати з ним/, літати в піднебесся, малювати всяких збірних естетів західньої Європи, а своїх болів, своєї розп'ятої землі не бачити, не помічати?

Що це як не дешева мода /модля, ми теж література резистансу! / писати в 1946-47 роках романи про німецьку окупацію / яка для України впала назавжди /, а не бачити, не помічати, що 30 літ їде змагання з одвічним ворогом і, ніяк не відомо чим воно для нас скінчиться, чи перемогою, чи поразкою на віки?

І коли вже судилося українському народові, як державі, як нації, як одиниці, що етнічно і психічно відмінна від усіх її суоцидів, пропасти, розпливтися у калямутному морі північного наїздника, то хай хоч у літературі залишиться "Слово про похід... України"!

Чи панове організатори і надхненники літературного руху на еміграції так захопилися епітетом "письменники", що не почувать, які обов'язки це звання на них покладає?

Та ж всякі розмови про літературу "далішого прицілу", про "поєзів цілої людини" — пусте базікання, якщо зважити, що діється з нами і довкола нас!

Нам треба творів, що оживили б прив'язлі душі нашого народу на вигнанні. Нам треба творів, що воскресили б індивідуальну і громадську мораль в думках молодого покоління. Нарешті, нам треба творів, **ЯКИХ ТАМ, В УКРАЇНІ, В УМОВАХ ТЕРОРУ І НАСИЛЬСТВА ПИСЬМЕННИКИ НЕ МОЖУТЬ НАПИСАТИ, а ми можемо написати їх тут!**

І про це треба писати, і це треба обговорювати, а не доводити, що наші поети на еміграції ще перевищили двоїми творами лавреатів нобелівських премій.

Між тим, як твори, що околихнули б світ, на теми немого недавнього страшного минулого і ще страшнішого сьогодні — нема. Де твір про більшовицьку масакру українського селянства в часи колективізації 1929-30 років? Де твір про всенародне повстання України проти колективізації, на втихомирення якого влада посилає цілі полки і дивізії регулярного війська з гарматами і танками в ті ж 30 роки? Де твір про вселюдний жах "експериментального геноциду" 1933 року в Україні? Де твір про трагедію українського інтелігента, ойна своєї землі, культури, традицій і мови? Де наш Івар Кареню? Де наш Вільгельм Телль? Де наша епопея "Боги прагнуть" на матеріалі чорних діл Кремля? Де, нарешті, гаряча поезія нащадків Шевченка, Франка, Лесі Українки?

Для чого ота гонитва за "модним", вишуканим, "незрозумілим"? Для чого ота забавка в "Апостоли", "Лжу" і писання "етюдів про незрозуміле"? Чи ви, автори, думаете, що такого роду "література наонажить наш народ до боротьби, як наонажить нас і наонажить ще

Українська література на чужині повинна виконати своє призначення - показати світові трагедію України і її народу.

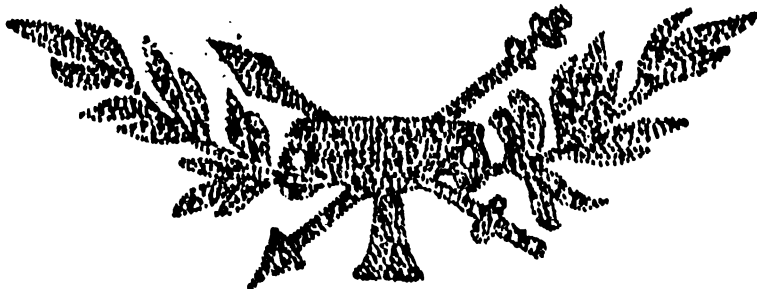
Українська література повинна своєму народові тепер сказати,

Хто ми, чиїх батьків сини,

Ким, за що закуті?...

Інакше й існувати не варт.

Інша література в сучасних обставинах українському народові не потрібна.-

ГОЛОС ВІЛЬНОГО, НЕЗАЛЕЖНОГО І ПРАВДИВОГО ПИСЬМЕННИКА:

... "Вільний письменник у вільній країні - не знаряддя уряду. Боротьба за вільну культуру поєднує також боротьбу проти шаблону. Письменникові вільно продавати свої твори, але не вільно продавати самого себе.

Ми відчуваємо себе солідарними з советськими письменниками. Ми знаємо, як це пригнічує, коли позад вас стоїть цензура, а далі трохи і поліція."

І. А. Ласкї - з промови на першому німецькому конгресі в Берліні.

КОМЕНТАР "ЗНАРЯДЛЯ УРЯДУ":

... Я чув промову невідомого письменника Ласкі. Я дуже задоволений, що нарешті побачив живого підпалювача війни".

В. Катаєв - советський гість на вищезгаданому конгресі письменників.

ДОДАТКОВІ КОМЕНТАРІ ЗАЙВИ.

Вищість духа, як своєрідний оптимізм

/ Про драму Ж.Ануї "Пасажир без багажа" /

Французький драматург Жан Ануї, твори якого останнім часом завоювали не лише французьку, а й всеєвропейську сцену, належить до однієї з наймодерніших течій – екзистенціалізму. Початок слави Ануї поклала його п'єса "Пасажир без багажа", яка була пізніше й зафільмована. Зміст її /коротко/ такий: під час світової війни один солдат втратив пам'ять. Зустрівшись із своєю колишньою нареченою та родичами, він помалу починає пригадувати минуле. Жак огортає його, коли він вдумується, наскільки жалюгідним і нікчемним було його життя. Замість того, щоб знову входити в стару течію, він безоглядно все лишає, щоб без багажу минувшини почати нове життя.

Ануї має цікавий метод: він бере старі, як світ, античні сюжети і вкладає в них цілком новий психологічний зміст. Так, наприклад, використовуючи грецькі джерела в "Антигоні", Ануї робить наголос на протиставленні чистої серцем Антигони її дядькові Креону та всьому оточенню взагалі.

Ще сміливіше переформовує він античний міт про Орфея та Евридіку. З відомою історією про славетного співця, що своїм мистецтвом покоряв людей, звірів, каміння і навіть здобув щирість бога підземного світу Гадеса, що повернув йому з царства мертвих його дружину.

х
х х

Коли розсувається завіса перед першим актом, глядач бачить сучасну почекальню на залізничній станції в південній Франції. Між нечисленими пасажирами впадає в очі молода людина в чорному, що вється коротко Гайн і символізує Смерть. Всі інші дієві особи реальні, може аж занадто реальні. Ось входить старий базика, що, фальшиво бринькаючи на арфі, заробляє цим гроші на наперед обомановані вина й закуски. Всі його розмови точаться довкола їжі й грошей. Та цих олів майже не чує його колега, молодий талановитий окрипаль. Це – син його, Орфей, що з милосердя до старого батька тиняється з ним "за компанію". Ось їх розмова:

Батько: Ти сьогодні знервований, мій хлопче! Рагу було чудове! Ех ти, тухтію, в твоїм віці я насолоджувався життям! А кохання? Чи ти, власне, коли думав про те, що таке кохання, любов?

Орфей: Любов? Що це таке? Може це ті дівчата, яких ми з тобою зустрічали?...

Батько: Ах, хто зна, де зустрінеш кохання! Скажи-но краще: чи я дуже лисий? Он та кельнерша біля буфету чудова. Правда, трохи затоненька... Скорше пасує для тебе...

Орфей: Я вийду трохи на перон... Ми маємо ще годину часу.

В почекальню заходить молода артистка Евридіка. Не в античній тозі, а в пишній двокольоровій суконці по коліна. Її схвилювала гра молодого окриपालя.

На пероні є також мати Евридіки. Діялог матері з дочкою ще раз підкреслює глибину прірви між міщанським, обмеженим світоглядом та прагнучою до ідеалів, чеснот і правди молодого душою. Мати дуже кокетує зі своїм підотаркуватим коханцем, називаючи його "любеньким" та "зайчиком". Тут же, на пероні, знайомляться Орфей та Евридіка. Погляди-стріли. Серце лине до серця. Любов з першого погляду.

Орфей: Ми ніколи не розлучимося.

Евридіка: Чи Ви це присягаєте?

Орфей: Клянусь!

Евридіка: Моїм життям?

Орфей: Вашим життям!

Евридіка: О, як Ви гарно воміхаєтесь!

Орфей: А Ви -- взагалі не омієтесь...

Евридіка: Якщо я щаслива -- ніколи.

Орфей: Мені здавалось, що Ви нещасливі.

Евридіка: Ви вперті, як всі чоловіки. Але вже все сталося. Заварили ми кашу, яку змушені будемо самі й розхльсбувати... Буде буря!

Орфей: Ви думаете, що з нами щось трапиться?

Евридіка: Те, що вже траплялось всім чоловікам та жінкам на світі.

Орфей: Що ж? Щось цікаве, гарне, страшне?

Евридіка: Також і обман, і бруд... Ми будемо дуже нещасливі.

Орфей: Яке щастя!

Любляче серце бажає пізнати все теперішнє й минуле, всю істоту коханої.

Орфей: Хто ти? Мені здається, що я тебе вже давно знаю.

Евридіка: Хто я? Не питай. Це не має значення.

Орфей: Хто ти? Я знаю, що вже запізно питати, бо я тебе покинути не зміг би... Ти так раптово стала на моїм путі... Я обірвав гру й охопив тебе в обійми!... Хто ти?

Евридіка: Хіба я знаю, хто ти? І все ж я тебе про те не розпитую.

В цей час входить подруга Евридіки і сповіщає, що її викликає на побачення якийсь Матіяс. Евридіка запевняє стривоженого Орфея, що вона цього Матіяса не любила, а лише жаліла.

Орфей: А перед тим?

Евридіка: Перед чим, серце?

Орфей: Перед ним!

Евридіка: Перед ним!

Орфей: Мала ти інших коханців?

Евридіка: Ні... Ніколи...

Батько кличе Орфея на потяг. Здивовання старого не має меж, коли він чує, що син з ним не їде. Так само Евридіка віднекується від матері. В цей час кельнер приносить звістку про те, що Матіяс утнувсь під потяг. П'яна коханням Евридіка на це може відповісти тільки: "Я не винна. Я любила тебе, а не його".

х

х

х

Другий акт показує закоханих в Марселі після першої спільної ночі. Знов впливає виведений Ануї в "Пасажири без багажа" мотив тягару минувшини. Кохання до Орфея пов'язується в Евридіки з прагненням до душевного очищення. Між коханцями відбувається така розмова:

Евридіка: Я мушу тебе щось запитати. Якщо в житті хтось зазнав багато брудного - чи мусить він продовжувати таке життя?

Орфей: Звісно.

Евридіка: І всі брудні картини, всі люди, навіть ті, кого ненавидиш, всі колись почуті болючі слова - невже вони лишаються навіки в нашій душі? Невже рука зберігає всі ті дотики, що вона будь-коли відчувала?

Орфей: Певно.

Евридіка: Але, якщо це так, то ніколи не можна залишитись самим собою! Не можна бути такою, як бажаєш від широкого серця? Якщо навіки лишаються кожне слово, кожна блудлива усмішка, якщо кожен нечистий дотик прилипає до нашої шкіри, то, виходить, ніколи не можна змінитись?

Орфей: Що ти цим хочеш сказати?

Евридіка: А ти думаєш, що можна було б себе змалку зовсім інакше поводити, якби знаття, що колись захочешся бути зовсім, зовсім чистою? А що - коли б всьому признатись? Сказати: я зробив те і те, сказав ті і ті слова, я дозволив комусь... Навік про все це признатись, наприклад, своєму коханому... Чи будуть тоді всі ці речі навіки забуті? Як про це думають мудреці?

Орфей: Так... Це називають сповіддю. Після неї відчуваєш себе відродженим, сліпуче чистим...

Евридіка: Чи певні цього мудреці?

Орфей: Так вони, у всякім разі, запевняють.

Евридіка: А якщо вони помиляються? Або - якщо вони це кажуть, аби тільки нас вивідати? А потім про це окрізь піде розголос... І таки зостанеться все в душі і в пам'яті на ціле життя. Не довіряю я твоїм вченим. Я думаю, що краще не признатись. Або - якщо все так просто, як вчора між нами, то - розкрити серце.

Входить кельнер і пропонує Орфееві заповнити внизу готельну анкету. Його відсутність кельнер використовує, щоб передати Евридіці лист, прочитавши який вона раптово блідне й виходить з кімнати. Знов, як і перед самогубством Матіаса, з'являється чорний Гайн. Цього разу він знаменує смерть Евридіки, що загинула під час автомобільної катастрофи дорогою до Тулузи.

Ще перед тим, як ця звістка дійшла до Орфея, в готелі його відвідує імпресаріо Евридіки - Дула. Він намагається розвінчати образ Евридіки:

"Може вона Вам здається янголом. То погляньте на мене, хлопчику: чи ж міг би я спокусити янгола?" Далі Дула сповіщає Орфееві, що Евридіка була також його коханкою і що це він її викликав сьогодні листом на побачення на вокзалі.

Дула: Якщо вона на пероні, я маю рацію. Тоді Ваша вірно любляча, непорочна Евридіка - просто сон. В такому разі Вам нема більш про що з нею говорити.

Орфей: Скажіть їй, що я її люблю.

Дула: О, за це вона Вам подарує сльозинку, але не більше. Вона дуже чутлива.

Орфей: Скажіть їй, що вона не така, як її вважають інші, а така, як я її знаю.

Дула: Це було б занадто складно для вокзальних розмов. Ось за хвилию вона й сама нам скаже, яка вона.

Звістка про смерть Евридіки перериває ці суперечки.

х
х х

Третій акт переносить нас з реальних / коли не зважати на символічну фігуру Смерти - Гайна / обставин в область чисто-духового. Дія відбувається на тому ж пероні перед провінційною почекальнією, що і в першому акті, але це - царство тіней, в якому перебуває й померла Евридіка. Орфей гине з бажання побачити знов Евридіку, і Гайн обіцяє це йому під умовою, що до ранку Орфей не сміє глянути на лице коханої. Закохані зустрічаються.

Орфей: Ти тут?

Евридіка: Так, любий! Як довго ми не бачились!

Орфей: Мені дозволили взяти тебе з собою, але я не смію перед світанком на тебе глянути.

Евридіка: Так, любий, мені це теж казали.

Орфей: Ми почекаємо до ранку. Коли вийде кельнер до першого потягу, ми вільні. Ми тоді замовимо гарячої кави та чогось зїсти. Ти будеш жити. Адже ти дуже замерзла?

Евридіка: Так, страшенно змерзла. Там дуже холодно. Але я не смію про це розповідати. Тільки до того моменту, коли шофер посміхнувся до люстерка, в якому видно, що діється ззаду і наскочив на вантажне авто.

Орфей: Шофер обернувся і в люстерко всміхнувся до тебе?

Евридіка: Ах, ти ж знаєш південних французів! Вони ж певні, що всі жінки в них закохані. Але я зовсім не хотіла, щоб він мені посміхався.

Орфей: Він сміявся до тебе?

Евридіка: Авжеж. Я тобі потім роз'ясню, любий. Він повернув колесо назад, всі закричали. Я бачила, як перекинулось вантажне авто, і шоферова усмішка перейшла в гримасу болю. Це все. Що було далі - я не смію розповісти.

Ревнивий Орфей намагається дізнатися правди про відносини між Евридікою й Дула. Евридіка молить його не гарячитись і не поспішати, але Орфей, мов маніяк, повторює все ті ж слова: "я мушу глянути тобі в вічі! Я мушу знати правду! Неначе в тумані Евридіку оточують обличчя й постаті: Дула, француз-шофер, мати Евридіки та її коханець, кельнер і буфетниця з вокзалу, батько Орфея й, нарешті, - Гайн. Висвітлюється чиста душа Евридіки, яка особливо віддзеркалюється в її прощальному листі до Орфея:

" Я мушу йти від тебе, коханий! Я вже вчора боялась - це так важко... В твоїх очах я була прекрасною - прекрасною в найвищому значенні цього слова, бо я знаю, врешті, що зовнішність мою ти не вважаєш такою вже гарною. В твоїх очах я була чистою, широю, немов твоя менша сестра. Але надовго це мені не вдалося б. Особливо тепер, коли на дорозі став інший. Він мені передав листа, той інший, про якого я тобі ніколи не говорила і який був також моїм коханцем. Але не вір, що я його любила, як про це він тобі мабуть буде твердити. Ти цього не зрозумієш, я знаю наперед. Алеж це все було, коли я ще тебе не знала. Цнотливість пристойних панночок здавалась мені смішною. Їх звичай гордо зберігати щось для найбагатшого покупця заслуговує зневаги. Але з учорашнього дня я цнотливіша за них. З учорашнього дня я червонію, коли відчуваю на собі чийсь погляд. Я здригаюсь, коли до мене хтось необачно доторкується. Думка, що хтось міг би мене похитливо бажати, викликає у мене сльози огоруму. Я покидаю тебе, мій любий, не через страх, що він тобі може розповісти про те як він мене знав, а через страх

що то мене вже не зможеш любити. Я не знаю, чи дійде це до твого розуміння. Я відходжу, бо мені соромно".

Погляд в очі Евридіки — і Орфей все зрозумів. "Прости мені, Евридіко! — скрикує він. Але заборона порушена, і Евридіка безповоротно відходить в царство тіней.

х

х х

Заключний акт п'єси показує розрив Орфея з марнотою людського животіння. Тоді до Орфея наближається Гайн і говорить йому такі слова:

"Смерть прекрасна. Ти чув, як тільки що говорив про життя твій батько? Гротеск, правда? Жалюгідно! Ця облуда, ця фальшивість, ця нещирість!...Пройди кілька кроків з твоєю маленькою Евридікою — і ти вже помітиш на її сукні сліди багатьох рук, а себе відчужено немов одуреним...У протипагу цьому я обіцяю тобі непорочну Евридіку з її справжнім лицем, яке їй життя не давало можливості показати:

В смерті бачить Орфей єдину можливість вічного й широкого з'єднання з Евридікою. Смерть Орфея — без театрального самогубства, а як звичайний, на думку автора, перехід в Небуття — закінчує драму.

Кожну річ можна трактувати з різних точок зору. Не можна по-дитячому спрощено відносити твір до занепадницьких, коли він закінчується смертю, або до оптимістичних, коли — весіллям. Втім, що Ануї яскравішими мазками на фоні загальної деградації, аморальності й тваринності малює центральні постаті високих духом і серцем людей, можна бачити своєрідний оптимізм. Відрадіним з'явищем є сама ідея прагнення до Прекрасного. І не самі лише Орфей і Евридіка прагнуть до моральності; вже хоч би той факт, що драми Ануї користуються таким великим успіхом, свідчить про співзвучність інтересів глядача з поступованням героїв драми. Хай же мистецтво виховує й підтримує цей потяг до вічно Прекрасного! Орфееві та Евридіці — молодим силам — належить майбутнє. І коли всі або більшість людей будуть думати й відчувати так, як вони, то з'єднання двох чистих душ буде можливе й на цім світі.

А. ГОЛЫЦ

" "

Над світом плывуть оболони
Зелене, тече крізь ліси
світло їх.

Серце, забудь!
Тихе сонце

снує заспокійливі чари,
під колихливими квітами безліч потіх зацвіло.

Забудь! Забудь!

Чуєш: в глибинах деревесних п'як засвістав...

Він пісню співає свою.

Пісню про щастя!

Про щастя.

Перекл. з нім. М. Орест

Ідеологічні настановлення у світі

В. ЛИПІНСЬКИЙ

ЗВЕРНЕННЯ ДО ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

...Ви дєрвіші, а не державники. Ви не світські лицарі, вірні до смерті Гетьманові-Монархові, що персоніфікує Державну Ідею України, - і не духовні, що всю свою душу віддають службі одному Богові в Його організованих і дисциплінованих християнських Церквах. Ви дєрвіші поганьських матеріалістичних сект. З політики Ви робите релігію, а з релігії політику. І живеє Ви від капищ дрібної злости та зненависти.

Тому Ви будете ненавидіти цю книгу, бо в її найглибшій підкладі, на її дні лежить християнська релігія і кривава в своїм болі туга за відродженням під знаками хреста, вірним одному Богові і одному Гетьманові - українським лицарством.

Ми не робимо з політики релігії, ані з релігії політики, з діла світського - діла духовного, з діла кесаревого - діла Божого, або навпаки. Політика це меч і сила продуктивна, матеріальна. Але щоб ця сила матеріальна не обертала, як досі, українців у взаємно себе поїдаючих звірів, українські люди меча, плуга, станка, ждуть від Вас, інтелігентів, ідеї - ждуть слова духовного, яке Ви і тільки Ви, маєте обов'язок їм дати. Ви не потребуєте шукати та видумувати це слово. Воно вже сказане перед віками. Релігія християнська, що з руїн Римської Імперії і з взаємно себе поїдаючої Європи витворила нову культуру і нові держави, здатна ще й нашу Україну відродити та з руїни Державу Українську сотворити.

Тільки дайте їй, інтелігенти українські, цей вогонь, цю самопосяту, цю безкорисність, якими горіли колишні монахи-подвижники,

ХРИСТОФОР ЛАУСОН

СВІТОВЕ ПІСЛАМНИЦТВО
ХРИСТІАНСТВА

...Європейська культура завдячує своє виникнення не расовій єдності, не політичній організації, а духовим силам, що з'єднали римлян і варварів в одну християнську спільноту. Але ця спільнота не обмежена засадничо на певну дружню громаду народів, з яких вона фактично окладена. Ця спільнота була вже в основі зсвохоплююча. Вона заснована на єдності і братерстві людей, де нема більш поганців і жидів, обрізаних і необрізаних, варварів і скитів, рабів і вільних, ні, а тільки Христос у всьому і у воіх.

Коли ця віра в теперішньому світі ще жива, тоді вона як духовна основа, є для створення світового порядку не менш дужа, ніж та, якою вона сама була в минулому, при створенні Європи.

І справді - християнська соціальна думка одержує свій певний вислів тільки в світовому порядку. З самого початку саме ідеал духовного унівесалізму і світове покликання християнства створили тло для християнської спільноти.

В теперішній кризі християни мають подвійну відповідальність і завдання. Щодо першої, то вони є спадкоємці давньої європейської традиції і охоронці духовного основного закону, що його створила Європа. Нема нічого в європейському минулому, що не було б сформоване під християнськими впливами або ж не було б ними зумовлене і з цього не виключені ні еретики, ні революціонери...

У другій лінії християни мають нову відповідальність і завдання супроти нової світової спільноти, яку Європа своїми науковими досягненнями і своїм колоніаль-

такі самі інтелігенти, як Ви. Сьогодні і в евіті Ви можете бути подвижниками духа, бо ніхто Вас, клерків, сьогодні не грабує, не вбиває. Але будьте подвижниками!...

Навчіть їх любити, а не ненавидіти один одного. Скажіть їм, що Україна - це не рай земний, бо рай на землі не може бути, - а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не сотвориться хитрими спекуляціями, а тільки, великим і організованим ідейним поривом і що організацію містичної сили такого пориву дає чуття міри, яке є в одній лише християнській релігії.

Скажіть їм, що Україна це перш за все дух, а не матерія і що тільки перемогою духа може бути з хаосу матерії сотворене щось, що є, що має свою душу, що існує - власне Україна. Скажіть їм, зрешті, що у відвічній боротьбі духа з хаосом матерії нема середини: що в ній можна бути слугою або тільки Бога, або тільки діавола і що нагорода за діло Воже одержується не на землі, а в небі, Царстві Духа.

Тоді оцим поривом релігійним Ви підіймете українських людей сили матеріяльної - меча, станка і плуга - на організовану жертву, без якої України не можна сотворити. І тоді тільки вони будуть йти вірно за своїми вождями під проводом одного Першого, Гетьмана, між ними; будуть слухати їх, і не будуть втратити свого пайка в земнім матеріяльнім українським раю. Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну.

Ваш духовий анархізм, який для Вас дорожчий понад усе, не дає Вам стати організованими і дисциплінованими слугами одного Віттрра. Ваші очі завидючі, а Ваші руки загребуші, - якими Ви вславились вже перед тисячу літами, - не дають Вам змоги думати про щось інше, як тільки про тілесне, матеріяльне.

ним та господарським поширенням сама собі всупереч утворила. Ця світова спільнота ще є без форми, вона ще хаос, де чинять, як здається, тільки руйнуючі сили. Вона не має в собі ні принципу порядку, ні духової сили, що могли б дати їй вивершену постать і єдність. Тому засуджена на невдачу кожна спроба організувати світ мілітарною і господарською силою, позбавленою духового наставлення, бо така спроба не добачає найглибших і найжиттєздатніших факторів проблеми. Тому може неможливо відкинути претензії християнства в справі міждержавного порядку, як маловажні бо тоді політики і господарники не зможуть вигнати ті діавольські сили, що вдерлися в такий порожній дім секуляризованої цивілізації: одинока потуга, що управнена виступити проти тих руйницьких сил і може спасти людство від духових ворогів - це релігія.

Світове післанництво християнства ґрунтується на уявленні духової спільноти, що перевищує всі держави і культури і яка є останньою метою людства. І де тільки є християнство, там залишається живий зародок єдності, підстава духового порядку, що його не може знищити ні війна, ні антагонізм господарських інтересів, ні заломання політичної організації. І нема сумніву, що будуть казати, що християни не є досить численні, що вони ослабі і завбогі на духовні і духові властивості, щоб мати біг подій під своїм впливом. Те саме можна сказати і про жидів часів пророків чи про самих християн за Римської Імперії: "Дивіться бо, браття, - писав св. Павло, - на ваших покликаних, що небагато хто мудрі по тілу, небагато хто сильні, небагато хто плякетні". /Посл. до Коринтян, I. 26./

До суті християнства безпосередньо належить те, що воно не від людських засобів залежить і не покладається на "силу м'яз" і що воно міряє події не за людськими і не часовими масштабами. Єдина вимога, що її воно ставить, це віра, і брак віри - це єдина

тому Ви не в стані великим поривом духа організованого і дисциплінованого релігійю Христа об'єднати і підняти наверх до Бога українське громадянство. Ви як четвероногі повзаєте разом з ним з очима зверненими в землю, з думкою тільки про земне, тілесне, матеріяльне. І кожний з Вас у цім пізнанню творить собі за образом своїх хотінь собі божків, якими він це громадянство нещасне розбиває.

Ваші соціалістичні і націоналістичні секти, як колись пожираючи себе взаємно поганські віри, розбивають єдність Української Землі і унеможливають її незалежне державне існування... Ваш містицизм - одинога сила, яка прає Вас до акції. Це незнаючий ніякої міри містицизм поганський. Ви вірите, що Ваш, Вами ж самими для Ваших потреб матеріяльних зроблений божок переможе чужого такого самого божка. Ці божки Ваші злобні, кровожадні, і Ви вимагаєте для них фанатизму звіря, бо вся їх сила чудодійна міряється земним, тілесним, матеріяльним. І якщо божок Ваш, зараз же тут на землі вас не нагородить, як він не дає Вам посад, грошей, отаманій, Ви розрощуєте його. Зміняєте свої віхи - віру і робите собі зараз другого, "лучшого" божка. В пустелю троглодитів повертаються всі, що забули про одного Бога-Духа, матеріялістичні культури.-

Писано 1926 року.

річ, що може спричинити занепад для божеських справ.

Тому надія світу останньо побудована на існуванні духового ядра вірних, носіїв зародку єдності.

Всі люди і кожна людська громада і вища культура покликані до цієї єдності. Всі повинні вносити свою особливу і своєрідну вкладку в життя цілого. В теперішньому стані світового безладдя, де кожна громада тільки на те зважає, щоб свої заміри без огляду на права інших чи на життя спільноти просадити політично-силованими засобами, таке покликання зведено на ніщо. Примирення народів можна досягнути в глибокому пляні, як політична сила чи господарські інтереси. Примирення народів це істотне духове завдання, що вимагає духового погляду, що є вірою, і духової волі, що міститься в любові.

Ми бачимо за наших днів, що діється у світі, коли дух ненависті стає рушійною силою велетенської державної машини, збудованої модерною наукою і організацією. Перед цим лихом бліднуть усі політичні різниці і всі класові, національні і расові відмінності, як речі незначні. Сила духа це єдина потуга досягти сили, щоб побороти темні сили. В минулому християни стояли супроти поганської цивілізації Римської Імперії і супроти поганського дикунства її варварських здобутків і перемогли і одне і друге. Новітнє поганство, що ми його бачимо перед собою, є в силу своєї холодної нелюдності і свого наукового використання зла куди жакливіше, як ті обидва.

Але коли ми маємо віру в силу духа, тоді муємо також вірити в переможність цього лиха. Бо сили цього світу, як би вони не були жакливі, це сліпі сили. Вони безсили супроти того духа, що є Володар і Життєдавець! І всі їхні вимудровані штуки для закріпощення людського духа в певній безсилі проти тих вищих потуг духового пізнання і духової волі, що є найголовнішим даром Святого Духа.

Писано підчас II-ої світ. війни.

" "

Кожна національна ідеологія, крім свого безпосереднього, вузького кола питань і справ своєї землі і свого народу, повинна мати ще й свій ширший круг-базу світового порядку. І ось таким чином, будучи у своїй широкій базі універсальною, а у своїй вузькій традиційно-патріотичною, національна ідеологія не може бути націоналістичною.*

Ширший круг-база В. Липинського - християнство. Як відомо, Передмову до своїх "Листів", звідки ми беремо поданий вище витяг, В. Липинський написав уже по їх закінченні, а саме 1926 року. /Останній лист: "Покликання "варягів", чи організація хліборобів" датований 1925 роком/. З того часу проминуло понад 20 літ, зокрема прогриміла друга світова війна, що, немов буревій, спустошила і знищила не тільки багато матеріального добра, але й багато здобутків людського духа.

Тому для нас дуже важно встановити, чи не підпали знищенню під зубами часу і вибухами бомб основні думки /"перші речі"/, на яких стоїть ідеологія українського трудового монархізму.

Підкреслюємо, що мова йде про основні точки ідеологічного, а не програмового порядку.

Дехто з земляків-противників В. Липинського у своїй короткозорості, а може й наслідком духового артеріосклерозу, зразу по виході у світ "Листів" просто заявив, що писання його, Липинського, це відстала чорна реакція, бо, мовляв, з Бога починає! І повернулися згіржливо до нього спином. Цим В. Липинський мав бути похований духово. Але коли ми порівнюємо думки Липинського, що вмер 1931 року, з думками Хр. Даусона, що є в розквіті сил духових і до голосу якого прислухаються широкі кола не тільки англійського громадянства, то нас вражає надзвичайна їх подібність.

Різниця оснований на тому, що у бездержавного українця В. Липинського думки зосереджені головню на Україні, тоді як у державного англійця, члена британської спільноти народів, думка зосереджується на ширшому крузі, на світовій спільноті народів і на світовому порядку.

Часи змінилися, але основні точки ідеології Трудового Монархізму живуть і житимуть.

ПРИМІТКА: Christofer Dawson від 1946 року провадить виклади в Единбурзькому університеті /Шотландія/, що їх зачисляють до найуспішніших у Великобританії викладів про релігію і філософію. Запрошення Даусона на цю катедру вказує, що він у всіх визнавців різних релігій і релігійних течій вважається за найвизначнішого соціал-філософа і соціолога. Зі зброєю всебічноосвітеного історика і на засаді проникливої християнської філософії, він у своїх писаннях: "The Making of Europe", "Religion and the Modern State", "The modern Dilemma", та інших

подає відповіді і висновки на всі наші сучасні запити.

---

* Це знаходимо в таких словах В. Липинського, коли він каже, що ідеєю національного посланництва /месіанізм/... "чи це буде месіанізм старовинних греків і римлян, чи... скрізь ми бачимо в цьому різні прояви одного і того самого почуття самоповаги, національної честі, національної гордості, виявленого в великим, творчим пориві даної верстви до здобуття для своєї нації окремого, Богом і людьми оправданого місця в світі. /Ст. 366/

М.І.

На ниві церковної літератури

Архiepископ МИХАЇЛ. ПОШИРЕНИЙ КАТЕХИЗИС Православної Церкви Христової для середніх шкіл. Мюнхен, 1947.

Українська Православна Церква, в давніх часах славна своєю духовною освітою і богословською літературою, в наші часи має перед собою широкі завдання ту освіту і літературу будувати поновно, можна сказати, від основ. Говорячи так, не розуміємо, очевидно, творення яких нових правд християнської православної науки, а засвоєння, поширення й поглиблення науки, світогляду Православної Церкви посеред православних українців, у вихованні української православної молоді в поняттях і образах рідної мови, в сприйманні і розумінні великих "діл Божих" національною психікою, своєю мовою /Д і я н. П, 8-11/. Доба відродження Української Православної Церкви з 1917 року не була сприятливою для видання церковної літератури в українській мові, чи то в перекладах, чи творів оригінальних. Бо на Великій Україні, одночасно з національно-церковним відродженням, почалась і антицерковна та взагалі антирелігійна боротьба з захопленням Українською більшовицькою владою, в руках якої і в цілковитому розпорядженні опинилось друковане слово і всі його засоби. На Західній же Україні під Польщею розвиток православної богословської літератури в українській мові, яка мала б заступити російську, був опинений польською владою, яка богословську освіту для православних в Польщі запровадила /при Варшавському університеті і в Православному Богословському Ліцеї/ в польській мові.

Отже для Української Автокефальної Православної Церкви, що опинилась на еміграції, у всьому повному значінні і важливості її стала справа творення і видання православної церковної літератури в українській мові, починаючи від елементарних підручників Закону Божого. Очевидно, щоб в так важливій справі ієрархична влада УАПЦ повинна керувати і про розвиток цієї справи дбати. Комунікати Св.Синоду УАПЦ, друковані в поточній пресі, дійсно подавали ухвали Св.Синоду про зосередження церковного видавництва в Синоді, зокрема ж видавництва підручників науки релігії. За два роки після закінчення війни Св.Синодом самим не видано, однак, жадного підручника, а за його, чи Митрополита УАПЦ, благословенням, появились за цей час, крім Молитво-словів, підручники по Священній Історії Старого Заповіту /Архiep. Ігоря і св.в.доц. Мих. Карачківського/ і Нового Заповіту /о. Карачківського/, видання приватного, а в останньому часі — теж приватного видання "Поширений Катехизис Православної Церкви Христової для середніх шкіл" Архiep. Михаїла, де також зазначено "Дане благословення Свящ. Синоду УАПЦ від 11.5.1947 пр.ч.2".

Можливо, що сам Св.Синод не має засобів до видання, як мають їх приватні особи; це справа — характеру матеріяльного. Але цілком слушно вищому ієрархичному прововоді в Церкві належить

мати догляд над виданням книг, призначених для релігійного виховання й освіти дітей і молоді по школах. Отже благословення Св. Синоду рівнозначне його власному виданню тої чи іншої книги, бо тим благословенням книга апробується і рекомендується для вжитку, як книжка доброї якості і пожиточна.

Найважливішим з церковно-богословської літератури треба вважати, на нашу думку, як раз "Катехизис", чи короткий, чи поширений, бо це є "Ісповідання віри" Церкви, це є основи догматичної і моральної її науки для приналежних до тієї Церкви, а назвні, для інших Церков і віровизнань, репрезентація тієї Церкви. Тому до "Катехизисів" завжди ставились високі вимоги при їх укладанні щодо змісту їх, плану, мови. Цим пояснюється, що "Пространний Катехизис" Московського митрополита Філарета /Дроздова/, виданий перший раз р. 1823, до кінця XIX віку не мав конкурентів, а тільки наслідувачів; цілі покоління правд. віри православної навчались з того "Катехизису". А митрополит Київський Антоній /Храповицький/, видаючи свій катехизис через сто літ після першого видання катехизиса митр. Філарета, назвав його тільки **С п и т о м** /спроба/ Християнського Православного Катехизиса /р. 1924/, кажучи у передмові: "Хоч я писав у своїй спробі Катехизиса те, що виносив у своїй душі більш як 30 років, але, будучи цілком свідомий того, що така праця, як укладання учбового катехизису, повинна бути перевірена цілими громадами ієрархів і богословів, я можу назвати свою працю тільки матеріалом для такої громади і зовсім не буду стояти на своїй редакції, коли мені покажуть, що те чи інше неправильно в ній викладено, або являється непідходячим для уміщення в підручникові.."

Ми не знаємо практики Св. Синода УАПЦ при уділенні ним благословення для того чи іншого видання, а в даному разі для "Поширеного Катехизиса" Архiep. Михаїла. Припускаємо, що цей акт не міг бути проформою тільки з занесенням до протоколу Засідання Св. Синоду, тим більше, що "зміст цього Поширеного Катехизиса Православної Церкви, - як зазначає автор на обкладинці книги, - являє собою курс лекцій, читаних у Богословсько-Педагогічній Академії", - виходить - Комісії з професорів тої Академії міг доручити Св. Синод розглянути "Поширений Катехизис" і на підставі її оцінки уділити свого благословення.

Залишаючи, однак, ті чи інші припущення, а вважаючи, з другого боку, появу першого катехизиса з благословення Св. Синоду УАПЦ дуже важливою подією в житті УАПЦ, - не можемо пройти мимо неї та не подати де-яких зауважень, викликаних поданими вище поглядами на значіння "Катехизиса" в житті Церкви, в застосуванні цих поглядів до благословленого Св. Синодом УАПЦ "Поширеного Катехизиса" Архiepіскопа Михаїла.

- I -

З глибокої старовини катехизиси в християнській Церкві мають свою форму, яка так і зветься **к а т е х и з и ч н о ю** в методиках навчання. Це форма - питайно-відповідальна. В новіших часах почали застосовувати і викладову форму в катехизисах. На наш погляд, оснований на власній практиці, а також і багатьох законотворців, з якими доводилось обмінюватись думками, катехизична форма при навчанні правд віри являється більш оправданою і доцільною, хоч і труднішою для автора катехизису. Вона вимагає стислості, ясності, логічності у формулюванні питання і відповіді на нього, а в зв'язку з цим вимагає й обробленої мови, добору слів відповідних, без зайвої балаканини, правильної побудови речень. Звідсіля зрозумілою являється вимога заучування багатьох з важливих відповідей Катехизису, як і овячених текс-

тів, напам'ять, що залишається в свідомості на все життя.

Автор "Поширеного Катехизису" вжив викладової форми в своєму Катехизисі. У передмові він пише: "Догмати віри я розмістив у систематичному порядку звязаними оповіданнями для легшого вивчення як самого смисла догмата, так і текстів, які його стверджують". Признаємося, що не зовсім розуміємо тут автора. Що то за "зв'язані оповідання догматів віри для легшого вивчення смисла догматів і текстів"? Коли йде властиво про "догмати віри" /заголовок такий знаходимо на стор. 24/, то порядок викладу їх визначається в Катехизисі символом віри, а зовсім не "розміщенням їх у систематичному порядку звязаними оповіданнями" /?/" автора.

Розуміючи під "оповіданнями" викладову форму, прийнятую автором, повинні сказати, що ця форма дійсно спричинилась до небажаного поширення Катехизису вставками ліричного характеру, як, напр., стор. 7-10, про "кавуни, дині, помідори, груші, яблука, сливи, персики, різні ягоди", на яких написано: "то для тебе, бери та оживай! А хто написав"? І т.д. /Учнів легко може прийти тут до голови цілий ряд рослин, споживання яких викликає хвороби і навіть смерть/. Рівно широка викладова форма спричинилась до того, що Катехизис місцями переходить в Свящ. Історію, вже учням відому /напр., стор. 38-40/, місцями в "Науку про Богослужіння" /напр. стор. 71-72/. Взагалі ж ми твердимо, що форма викладу в "Поширеному Катехизисі" архієп. Михаїла /і помімо вставок, чи оповідань/ є з дидактично-педагогічного погляду трудною для навчання правд віри учнів середньої школи. Виклад цей, пронятий ліризмом, часто з накопиченням текстів, з переходом іноді у моралізуючу проповідь, надає читання, але не для засвоєння по ньому правд віри, як науки Православної Церкви, учнями. Попробуйте, напр., прочитавши, переказати, або вивчити для відповіді стор. 45 /про отраждання і смерть Христові/, або стор. 91-92 /Перше і друге прохання Молитви Господньої/, або стор. 13 /зовсім невеликий екскурс в психологію людини для пояснення незбагненої тайни Св. Тройці Божої/.

Висотою і глибиною догматичної науки християнської властиво й викликає сама Катехизична форма печаткового її засвоєння, яка допомагає формулювати науку, посилаючись на яскраві тексти Св. Письма, та не дає розпливатися в потоці слів, з якому губиться чого істина, що являється тут предметом вивчення і засвоєння.

- II -

В плані "Поширеного Катехизиса" до недоглядів, очевидно, відноситься поділ його на "Частина першу" з "Відділом першим" і "Відділом другим", в якому викладається наука про віру, "Частина другу" /"Надія Християнська" / і "Частина третю" /"Про любов християнську"/. Бо ж сам автор на стор. 23 вказує поділ Катехизиса на "учення про віру, про надію і про любов", а значить все, що до цього, відноситься до "вступних відомостей", а не до частини першої.

Але головні, щодо плану "Катехизиса", наші застереження торкалися би найперше питання, чому наука про новозавітні заповіді блаженства віднесена до частини другої /про "Надію Християнську"/, а не до частини третьої. - др. "Любов Християнську", змістом якої частини являються 10 заповідей Старого Заповіту. Чи ж в заповідях блаженства не міститься найбільше наука про любов християнську? І чи сам автор не каже, що "молитви одної не досить, щоб стати угодним Богу", що "до молитви треба ще додати добрі діла і що "Господь показує нам установчі засади, з яких виходять оті добрі діла. Він дає нам дев'ять Заповідей блаженства... /стор. 101/ А частину третю "Про любов християнську" автор починає словами: "Віра тоді корисна, коли об'єднується з

любовю до Бога й ближніх, що виявляється добрими ділами" /стор. 113/. Чи не ясно, що в цій же частині місце не тільки для науки 10 заповідей Старого Заповіту, а і Заповідей Нового Заповіту?

Незрозуміло далі в плані "Катехизису", для чого викладається наука про Бога і Його властивості у вступній частині /на стор. 10-13/, коли знову та ж наука викладається, - де їй і місце, - при виясненні відповідних членів Символа віри /стор. 27 і далі/

Так само про молитву взагалі йде виклад перед вивченням "Молитви Господньої" /стор. 87-89/ і знову ж "Про молитву взагалі" після науки про Молитву Господню /стор. 98-100/.

Прикладом хаотичності у викладі можуть бути також стор. 17-22 в Катехизисі. Тут говориться про Св.Письмо в такому порядку: Старий і Новий Заповіти; зміст книг Старого Заповіту і книг Нового Заповіту; для чого дано Св.Письмо; оскільки є книг Старого Заповіту; знову зміст старозавітних книг; чи не шкодить святості Біблії згадка в ній про жорстокі вчинки людей; як треба читати і тлумачити Св.Письмо; докази богонадхненості Св.Письма /між ними "пророцтва" і "чудеса"/; знову про кількість книг Старого Заповіту і поділ їх; кількість книг Нового Заповіту; знову про пророцтва і чуда на доказ богонадхненості Св.Письма.

- III -

Зміст Катехизиса, як підручника не звичайної науки, а науки про основні правди віри християнської і життя, християнського, особливо дбайливо повинен бути укладений і перевірений, щоб не було в ньому сумнівних, а тим більше, цілком неправильних думок і тверджень, суперечностей фактам, неявних чи й неправдивих дефініцій, поверхових розумовань і т.п., не кажучи вже про викривлення самої науки Церкви.

З точки погляду змісту "Поширений Катехизис" архієп. Михаїла не погіршає там, де близько тримається, чи навіть буквально перекладає, з попередніх православних катехизисів. Натомість, при відотупленні від тих джерел, часто появляються, на жаль, різні "недокладності" і "погіршеності", більшої і меншої ваги. Вкажемо не на всі, а на деякі з них, важливіші.

Стор. 6. Автор дає дефініцію поняття "Божого Об'явлення" в словах, що це - "Те, що Бог Сам Себе явив першим людям - Адамові та Єві, їх дітям, внукам, і далі многим святим людям, але не в образі Божества - Духа, а в образі людини /Іс. VI, 1/. Останні слова дефініції вказують на те, що автор під "Об'явленням Божим" як джерелом для Богопізнання, розуміє буквально явлення Бога та це "в образі людини", тоді як наука нашої Церкви розуміє під Божим Об'явленням те, що "Сам Бог відкрив людям про Себе, щоб вони могли правдиво вірувати в Нього і достойно шанувати Його, виконуючи Його святу волю", і зазначене те Боже Об'явлення в Св. Письмі і в Св. Переданні, незалежно від способу чи образу передачі Його /Об'явлення/.

Стор. 6. Пізнання Бога через вивчення явищ Всесвіту й видимої природи. Чи явище Всесвіту і "видима природа" - це не одне й те саме?

Стор. 8. Чи дійсно з нашої пам'яті "ми, коли захочемо, можемо взяти звідтіля все, що нам потрібно /згадати/ і коли завгодно"?

Стор. 11. Як розуміти думку речення: "Поза Богом нічого нема"? Чи не повело б це до пантеїстичного світогляду? Названо тут 27 властивостей Божих, а чи немає в цьому перерахуванні тавтології, як: Дух і Живий, Розумний і Премудрий, Всеблагий і Вседобрий, Всеправедний і вічна Правда, Самооущий і Самобутній, Всесильний

і Всемогутий, Воедержитель і Всеуправитель, Воезадоволений, Воещасливий і Всеблажений... Чи не краще подати учням поняття про властивості Божі, як в старих катехизисах: "Вог є Дух, вічний, всеблагий, всезнавчий, всеправедний, всемогутній, всюдисущий і незмінний"?

Стор. 12. Як зрозуміти учням /і не тільки учням/, після науки про рівність і вічність св.Тройці, фразу: "Початок же Божеських Осіб /лиць/ - Отець"?

Стор. 14. Чи випадає в Катехизисі посилатися на Лермонтова /до того ж українським учням невідомого/?

Стор. 14. Означення поняття "релігії" : "під цим іменем ми розуміємо ставлення наше до Бога й служіння Йому" не обіймає другої сторони - відношення Божої Істоти до віруючих в Ней /

Стор. 15. Чи "служіння Богу духом і істинно" означає служіння "душею і тілом"?

Стор. 15-16. Наука про Св.Передавання, де воно зберігається, і релігійна в збереженні його церковної ієрархії, - не вияснена належно; найголовніше ж, - не вказано зовсім значіння Св.Передавання для встановлення самого складу Канона богонадхненних книг Св.Письма.

Стор. 24. Написано: "Святі догмати знаходяться у Святому Письмі в різних книгах і в різних місцях. Для того ж, щоб вони всі стали відомі всім людям, св.отці і вчителі Церкви через Вселенські Собори виявили їх і зібрали в один список, що зветься: "Символ віри". "Символ віри" не заключає в собі всіх догматів віри Православної Церкви, бо ж і укладений він був на перших двох Вселенських соборах, викликаних ересями Арія і Македонія,

Стор. 24. Сказавши про визнання Православною Церквою семи Вселенських Соборів, автор каже: "Після розділення між сходом і заходом, вселенських соборів уже не могло бути. Тому всі собори, які відбулися після розділення Церков, вважаються лише помісцевими соборами". Така думка про неможливість в Православній Церкві Вселенського Собору після 1054 р. цілком суперечить науці Православної Церкви, згідно з якою Св.Церква є єдиною, і вона не ділиться, а від неї відпадають; рівно ж і Вселенський Собор, по науці Православної віри, являється найвищою владою Церкви на землі, про що й сам автор каже на стор. 65, воупереч стор. 24.

Стор. 26. Неправильно сказано, що "вселенські собори прийняли й затвердили постанови 10-ти помісних соборів", а також, що "всі постанови вселенських соборів і признаних ними помісцевих соборів зібрані в одну книгу, яка зветься "Номоканон". Бо ж "Номоканон" включає в собі далеко більше ніж тут сказано /як, напр., 85 правил свв. Апостолів, цілий ряд каноничних послань Отців Церкви/, а Двукратний Помісний Собор, важливий в своїх постановках, відбувся р. 861, себто після Вселенських Соборів, і тому його постанови не могли бути затверджені Вселенським Собором.

Стор. 29. ...Творця неба й землі... "Що розуміємо під словом "небо"? Перше мир ангельський, а потім небесні оселі, серед яких перебувають ангели і духи святих праведних Божих людей /Мф. XXV, 34/... - Чи ці небесні оселі і творення їх треба розуміти як щось матеріальне? Текст з Мф. XXV, 34 не говорить про "небесні оселі", а про "Царство, приготоване від створення світу".

Стор. 38. ... : заражені гріхом гордині /Адам і Ева/ вже не могли доторкнутися до дерева життя, і над їх тілом запанувала смерть ... Одначе /стор. 39/ "Господь вислав їх із раю, щоб вони тепер не доторкнулися до дерева життя"... Не могли і треба, одначе, вислати?

Стор. 39. Що обітування про майбутнього Спасителя дано було першим людям, каже передавання, а не Св.Письмо, в якому ці обітування йдуть від часів Праотця Авраама. Б у т т я Ш, 14 не дає таких підстав.

підстав.

Стор. 41-42. Автор каже, що "Народ пізнав у Христі небесного Посланця - Месію Христа", тільки "первосвященники й законники зненавидили Його за те, що не йшов поруч із ними в беззаконствах"... /Чи євангелісти кажуть про таку причину ненависти?/. А трохи нижче автор оповідає вже, що Пилат... "щоб запокоїти народ, віддав Христа на знущання воякам, а потім засудив на смерть". Скарати на смерть призаного народом Месію це значить запокоїти народ?

Стор. 43. Не можемо погодитися з твердженням, що "Закон моральний також необхідно діє, як і фізичний". Коли б так було, не було б подвигу в боротьбі з гріхом і святости. Взагалі в цьому пункті /Ми не міг би Господь опасті мир без страждань Христових/ у автора більш юридичне розуміння догмату викуплення, так розвинене в католицьких богословів, а з католицького богослов'я переняте у 17 віці київськими богословами.

Стор. 50. Поняття про Правосуддя Боже в кінці світу, як про вирівнювання соціальної неправди, автор висловлює в словах: "На цьому світі порушена Правда Божа, одні живуть неправдою й гнобительством і насолоджуються життям, а другі цілий вік проживають у нужді і стражданнях... Не було б правосуддя, коли б обіжені ніколи не одержали винагороди за свої страждання, а гнобителі кари за свої неправди"... Одначе - "Царство Боже не їжа й пиття, але правда, і мир і радість у Святім Дусі" / Р и м л. XIV, 17/, і щоб оподобитися того Царства, зовсім не досить "проживати у нужді і стражданнях".

Стор. 55. Догмат про сходження Духа Святого від Бога Отця прийнято на 2 Вселенському Соборі у 8 члені Символа віри, а не правило 7-оме III Всел. Собора, як сказано в автора. Цим останнім правилом III Всел. Собора заборонено взагалі окладати новий Символ віри.

Стор. 60. Апостоли... "встановили чини богослужень", - широкий вислів, що може повести до неправдивого уявлення про походження всіх чинів християнського богослуження від апостолів, коли богослуження Церковне має довгу історію свого розвитку.

Стор. 65. Дефініція: "Тайнство це - священнодія, установа Самим Господом Ісусом Христом - Головою Церкви" - не являється кращою від прийнятої в катехизисах: "Тайнство є священна дія, в якій тайним образом подається людині благодать Божа або спасенна сила Божа". Бо ж не всі тайнства встановлені Самим Господом, і нема в тій дефініції істотної ознаки тайнства - дійства благодаті Божої.

Стор. 71. Тайна Святої Євхаристії "звертається Єпископами і священниками... лише в храмах на престолах на освячених архієреями антими́сах". Відомо, що Божественна літургія з Тайною Св. Євхаристії може звертатися при нужді і не в храмах на престолах, а тільки на антими́сі, сама назва якого означає: "замість престола".

Стор. 88. Означення внутрішньої молитви, як "молитва серцем і думкою без слів" з погляду психологічного не може бути признане правильним, бо ж і почуття наші /серце/ і думки обов'язково сплучені з словами - уявленнями і поняттями. Очевидно, що тут авторові треба було сказати не "без слів", а "без виголошення, вимовлення слів".

Стор. 120. Говорячи про гріхи проти Першої заповіді і назварши один з них "многобожество", автор підводить опди і віру, в природу як всебога". Така ересь, каже автор, зветься пантеїзмом. Вона рівнозначна безбожництву. Як відомо, є пантеїстичні релігії поганські, пантеїстичні філософські системи, але ж "ересі пантеїзму, рівнозначної безбожництву", історія Церкви, оскільки нам відомо, не занотувала.

Стор. 98. "Особливо угодні Господу, - пише автор, - ов.псалми П с а л т и р я. Це видно з того, що Сам Христос їх співав/Мф. XXVI, 30. В наведеній цитаті не сказано, що то були псалми/. Тому кожний християнин, який часто читає й співає перед Господом псалми П с а л т и р я, має у Господа велику ласку"... Чи такі розумування не затемнюють викладеної самим же автором попередю науки про правдиву молитву? /Стор. 87-88/.

Стор. 114. Любов до Бога "до болю душі й серця" - щось надто складне для зрозуміння учнями, бо ж не для болю душі, а для її радості, насолоди й блаженства християнин зміцнює в собі любов до Бога.

Стор. 120. "Розкол... є ухилення від єдності з Вселенською Церквою зза яких небудь дрібниць по впертості або з честолюбства", таке означення зовсім не обіймає відомих в історії Церкви розколів, породнених част'ю глибшими причинами, ніж вказує автор.

Стор. 127. Різдвяний піст починається не з 14, а з 15 листопаду.

Стор. 127. "Коли людина сита, вона помишляє про земне, тілесне, мирське... В ситому стані трудно й каятися. Краще каяться люди, коли вони не ситі, каже Ап: хто страждає, той не грішить.../Де це сказано? Така проповідь голодного, чи напівголодного існування - чи не колідує з раніш поданими думками автора про соціальну неправду в світі / стор. 50/ ?

Стор. 128. Не можемо погодитися з думкою, що піти в свято до театру значить "зневажити святість днів, які сам Бог освятив"... Висловлена в такому загальному виді думка чи не говорила б про негативне відношення Церкви до театру і інших видів мистецтва світського, про погляд на театр, як "гріховну річ" і т.п. Відношення Церкви до мистецтва, зокрема до театру, тема широка і глибока, має свою історію. Не в Катехизисі, хоч би й поширеному, нею займатися. Ми могли б тут тільки вказати, що навіть автори глибоко аскетичного світогляду в данім випадку/в питанні як проводити дні свят/ кажуть тепер про невчашання на соромницькі видовища, але не взагалі до театру.

Наведеним далеко не вичерпані ще всі, помічені нами в Катехизисі, неясності, сумнівні думки і неправильності. В кінці розгляду підручника з боку змісту хотіли б ще зазначити, що в ньому недостає у викладі науки віри ознак, які б виразно підкреслили, що це Катехизис науки віри Православної. Під цим розуміємо те, що належало б, на нашу думку, у відповідних місцях звернути увагу на головні різниці Православ'я від Католицизму і протестанства. Замість цього, автор, як вказано вище, допустив навіть думку про неможливість Вселенського Собору після відпадиння від Православної Церкви Західньої Християнської Церкви. Але не тільки це: автор взагалі замовчав основу соборності в устрої й управлінні Православної Церкви. "Частинами Вселенської Церкви Церквами помісцевими, - пише автор, - керують Патріархи, Митрополити, Архієпископи і Єпископи.../стор. 65/ А де ж собори тих Помісних Церков?...

Сказавши єдиний раз, що "навіть у християнстві багато різноманітностей у служенні Богу" і поставивши питання: "Яке ж християнське віровизнання саме найправдивіше?" - автор відповідає: "Очевидно те, яке в непорушній чистоті оберігає передані Свв. Апостолами боговідкриті істини, без долатку будь яких людських земних мудрувань і не відхилилося від апостольського учіння". Але ж кожне християнське віровизнання вважає себе як раз таким. Невже й тут, в "Катехизисі Православної Церкви Христової" не треба було перед учнями і іншими вірними ясно ісповідати, що таким віровизнанням є Православне, збережене Православною Східньою Церквою?.

В науці віри, де правди її ґрунтуються на текстах Св. Письма, що їх переважно треба вивчати напам'ять, правильна цитация тих текстів набирає величезної ваги. Під цим оглядом "Поширений Катехизис" архієп. Михаїла теж має чимало недостатків. Відомо, що справа з українськими текстами Св. Письма /як і бого-службовими/ далеко не впорядкована. Але ж безпорядку того не слідувало б триматися як раз в Катехизисі.

Перш за все трудно сказати, з якого перекладу кристав автор із іонуючих перекладів українських Св. Письма, наводячи тексти в своєму катехизисі. Думаємо, що в багатьох випадках це був просто власний переклад, тільки невідомо, з якої мови. Наведемо де-кілька прикладів зміни священних текстів:

Стор. 12: "Ідіть, навчайте всі народи додержуватися всього, що Я заповідав вам і хрестить їх в імя Отця і Сина і Св. Духа" /Мф. 58, 19-20/.

Треба: "Ідіть же, навчайте всі народи, хрестячи їх во імя Отця і Сина і Святого Духа /ст. 19/, Навчаючи їх зберігати все, що Я заповідав вам /ст. 20/.

Стор. 26: "Хто й Церкви не послухає, нехай буде тобі чужий, як поганець" /Мф. ХУІІ, 17/. Насправді: "Коли й Церкви не послухає, то нехай буде він тобі як невірний і митар".

Стор. 48: "Христос один раз за гріхи наші постраждав. Праведник за неправедних, щоб привести нас до Бога, був умертвлений по тілу, ожив духом і /тим Духом Він/ зійшов до таємниць ада і духом /померлих/ проповідав /воскресив/. /і Петр. Ш, 18-19/. В цьому тексті так перекручено, що, не дивлячись на ніби пояснення /в дужках/, трудно що зрозуміти, а між тим текст ясний /у виданні Синод. друкарні у Варшаві/: "Христос, щоб привести нас до Бога, раз потерпів за гріхи, праведник за неправедних; умертвлений тілом, але оживши духом, яким Він і тим духам, що були в темниці /а не таємниці!/, прийшовши, проповідав".

Стор. 52: "На блакиті небесній" /Мф. ХХІV, 30/ замість = "на хмарах небесних" /Також і на стор. 51/.

Стор. 53: "Ви нікому того не зробили, значить не зробили й Мені" /Мф. ХХV, 45/. Треба: "Коли не вчинили ви цього одному з цих найменших, то й Мені не вчинили".

Стор. 57: "Бог Отець дав Його /Христа/ як Голову Церкви, яка вище всіх. Церква є тіло Його" /Ефес. І, 22-23/. Треба: "Поставив Його вище всього, головою для Церкви, яка єсть тіло Його".

Стор. 63: "Не за Апостолів тільки Я молю"... /Іоан. ХУІІ, 20/.

Чи в Євангеліях ця назва вживається?

Стор. 121: "Мені любі друзі Твої, Боже, - каже пр. Давид" /пс. 138, 21/. Цих слів нема в псалмі 138.

Стор. 132: Казали Апостоли: "Не можна слухати людей більше, ніж Бога" /Діян. ІV, 19/. Насправді: "Судить, чи справедливо перед Богом слухати вас більше, ніж Бога".

Іноді автор додає до цитат Св. Письма те, чого нема, напр: на стор. 130 автор пише, що слова: "Жено, це син Твій", - Христос на хресті сказав так, "щоб вороги не помітили"... В Євангеліста зовсім про це не говориться.

Цитация розділів та віршів /стихів/ священних книг часто в Катехизисі помилкова. Напр.:

стор. 13, ряд. 6 знизу: П б а л. 6,9, а треба Пс. 33,9;

стор. 12, ряд. 21 зверху: Б у т т я 2,22, а треба Бут. 3, 21;

там же, ряд. 19 зверху: Б у т т я - 1,13, а треба 1,26;

стор. 49, ряд. 23 зверху: вказано 2 е ф е с. 4,10, коли до едесян є тільки одно послання;

стор. 85, ряд. 9 зверху: О б я в л. Іоан. 22,15, а треба 20,15;

стор. 110, ряд. 19 зверху: 1 І о а н. 2,3, а треба 1 Іоан.3,2;
стор. 125, ряд. 3 зверху: Є в р. 22,16, а розділу 22 в Посл.
до Є в р е і в зовсім нема і таких слів: "Клянусь Мною Самим"
зовсім в тексті нема /див. Є в р. 6,13/;
Стор. 127, ряд. 14 знизу: 1 І о а н. 3.16 - зовсім не відпові-
дає приведеному текстові.

Стор. 106: приведено текст з П с. 10,7: "Праведний Господь, лю-
бить правду, до праведних звернені очі його", а на стор. 111 той
же текст вже в кінці каже: "На праведних дивиться Лице його".

Очевидно, що хаотична цитация, вільне обходження з тек-
стами Св.Письма не повинні взагалі в богословії мати місця; на-
лежало б і в Катехизисі для учнів не раз перевірити самий текст
по перекладах і цитацию його, - менше взяти текстів, але яскра-
віших, тим більше, що старі катехизиси мають до цього вже підіб-
раний матеріал. Додамо до цього, що наведене в "Катехизисі" /ст.
78/ і апост.каноничне прагило теж грішить власною добавкою авте-
ра Катехизиса, бо слів: "а інші Єпископи тієї області нехай да-
дуть на те свою писемну згоду" зовсім нема в тому прагилі.

- у -

Відносно мови, стилю й правопису "Поширеного Катехизису"
мало сказати, що підручник з цього боку залишає бажати багато
кращого. Особливо вражають численні правописні, або, як прийнято
називати їх в друкованій праці, "друкарські помилки". Листок
машинового друку, доданий до підручника, вказує 23 друкарські
помилки. Але ж дозволимо собі твердження, що таких помилок, ра-
зом з помилками в знаках пунктуації, які часто мають таке вели-
ке значіння, знайдеться в Катехизисі до 500. Виноситься вражін-
ня, що підручник дійшов з друку без жадної коректи. Покликува-
тися на неграмотність складачів не можна; на те й існує корек-
та. Адже ж поточна преса українська, як і інші друковані видан-
ня українські, виходять у вигляді цілком грамотному. Чому ж
підручник науки релігії, та ще й найважливіший, не міг бути
грамотним, виходячи навіть з тої азбучної правди, що книга, яка
йде до вивчення її в школі, не сміє бути безграмотною.

Візьмемо, напр., стор. 20 /до речі, зовсім не вказану в
листку з друкарськими помилками/, де перечислюються книги Ста-
рого Заповіту /вже ці слова надруковано чомусь-то з малих лі-
тер, коли попередю - з великих/. Тут маємо: Ловит /дрічі/, Па-
раліпоменен, Екклезіаст, Езекііля, Примудрости Соломона, Пов-
торення Закону, Ісуса /тоді як взагалі в Катехизисі вживаєть-
ся "Ісус"/.

Найбільше помилок в розділових знаках: коли крапкою пе-
реривається речення, а відсутність на місці розділового знака
коди затемнює речення. Спостерігається нахил до широкого вжи-
вання великої літери на початку слів; напр., не знати, з яких
міркувань друковано з великої літери такі слова, як шість Днів
/стор. 125/, Ласкою /104/, Благодати /104/, Чесноту /105/, сту-
пені Священства /77/, Собори /24/, Епітрахиль, Риза /67/, Поку-
та, Епитимія /76/, Учення /101/, Дні Неділь і Свят /128/.

До мовних дефектів ми віднесли б найперше ті, що торка-
ються церковної чи богословської термінології.

Думаємо, що не слід вживати терміну "Богознання" замість
принятого "Богопізнання". Бо знати Бога ми не можемо, ми може-
мо тільки вірувати в Нього, Його пізнавати. Вважаємо, що не слід
замінити прийнятої назви "Св.Письмо" назвою "Св.Писання" /з рос-
"В укр. мові вживається більше "Євангелія", а не "Євангеліє", а
коли вже взято останнє, то родовий відмінок буде не "Євангелії"
/стор. 21/. Не видається нам вдалим термін "Троїстність" /стор.

11/, чи "Троїстість /без "н" - стор. 12/ Єдиного Бога. Це нагадує щось "паристе", двоїсте, троїсте", що подвоєється, по троєється. Можна б, здається, краще вживати "Троїчність", хоч цей термін і взятий з російської мови. Коли в укр. мові прийнято вживати не "мир", а "світ", то треба казати й про Спасителя Світу, а не Миру /стор. 45/. Вживаючи: "Особа" Пресвятої Тройці, не потребуємо додавати "Лице", як на стор. 54 написано: "... цим відрізняється від інших Лиць /Осіб/ Пресвятої Тройці." Тайна маслособорування, маслосвячення, оливосвячення" /стор. 81/, пощо аж три назви? Термін "помісцевий собор" уперше ми почули в Катехизисі. Пощо цей новотвір, коли прийняті цілком відповідні назви "Помістний", або "Краєвий" собор? "Паскою" називають звичайно традиційне печиво на Великдень. Коли ж йде мова про Свято Воскресення Христового, то таки треба залишити, - чи з євр., чи з грецького, - "Пасха", а не "паска". /стор. 126/.

Могло б не бути, далі, в "Катехизисі" мовних дефектів, що порушують чистоту української мови, хоч їх і небагато. Такі слова, як "животини" /зам. "тварини"/, "єдинство", "всемогутство", "середник" /зам. "посередник"/, "примети", "умерає", "мислі" /зам. "думки"/, "протиричить", "людонадія", "потіряєш", "рорителі", "лжа", "лазячі" і тут же "лазрчі" /істоти, стор. 33/, "скупидомство", "одпочатковий", "отроєм" / і тут же "будуємо" /стор. 9/, "скотоподобіє", "погребається", "довольний", "дньом", "ноччю" і т.д., або пояснення українських - російськими чи слов'янськими, як - "Обявлення" - "Откровеніє" /стор. 6/, "відплата" - "возмездіє" /стор. 43/, "не буде часу /времені"/ - стор. 84, - могли б не бути в підручнику. Те ж треба сказати про деякі "вульгаризми" в Катехизисі, як, напр. "людина виплодилася із будьяких животин", - "тоді вона нічим не відрізняється від животин, хіба тільки тим, що підліша" /стор. 5. До речі: тут виходить, що "животини" підлі, а це ще підліша;/ "лайка в Бога" /стор. 124/, або: "дизнавшись про милі якості /Божі/, не можемо лишатися байдужими до Нього" /стор. 14/.

Стилистичні дефекти постали часто від друкарських помилок в знаках пунктуації, від чого побічні речення залишались іноді без головного. Невластивий вираз - "двое послань" апостола Петра, "трое послань" апостола Іоана, "двое до Коринфян", "двое /навіть з помилкою то вже "дває"/ до Солунян, "дває до Тимефія" /стор. 21/. Як правило майже, в Катехизисі на запитання, що таке є той, чи інший предмет, чи поняття, - відповіді починаються займенником "це то" без повторення назви самого означуваного предмета, чи поняття, чи образу. "Що таке - Церква? Це установлена Богом громада людей... /стор. 56/. "Що таке надія християнська? То є заспокоєння серця в Бозі... /стор. 86/. "Миропомазання. /наголовок/ Це таїнство, в якому" і т.д. /стор. 69/; також про Причастя - 70, Покаяння - 74, Священство - 77, Маслособорування - 81. "Хто є ангели? Це - розумні безтілесні духи... /стор. 29/ і т.д. З такою звичкою давати означення без назви того, що означається, педагогам доводиться боротися в школі, а тут вона узаконюється в підручнику. Взагалі являється правилом, що текст синтаксично не є пов'язаний з наголовком, а тому не може бути таких побудовань, як: "Церква Христова іменується Апостольською". /наголовок/. А далі "Тому, що безперервно і незмінно оберігає учення"... /стор. 64/.

- " -

В кінці "Поширеного Катехизиса" автор додає список джерел своєї праці. Прийнято звичайно подавати назви авторів і їх творів так, як стоїть в книзі. Не думаємо, щоб на "Догматическом Богословії" Єпископа Сильвестра подано було: "Єп. Сильвестр, ві-

кар. Київський", бо ж титулів таких не вживали. Єпископ Сильве-
стр /Малеванський/ був Єпископом Каневським. Так само, як не
зраджує нам пам'ять, митрополит Димитрій - Ростовський не напи-
сав "Камень віри" /Під таким наголовком відомий є твір митр.
Стефана Яворського/. Далі: "Четъи-Миней", а не "Четъ"....

Ми подали свої замітки на "Поширений Катехизис" Архи-
єпископа Михаїла, виходячи, як сказано було на початку, з по-
гляду надзвичайної важливості катехизиса для школи, родини, ці-
лої Церкви нашої. Таким високим поглядом на значіння і роль
катехизиса взагалі в духово-освітньому і релігійно-виховально-
му житті народу, в даному разі - українців православної віри,
появляється й суворий може критичний огляд "Поширеного Катехизи-
са", де вказано на ряд дефектів, - в нашому, очевидно, розумін-
ні, - даної книги. Це не означає, розуміється, того, що під-
ручник має в собі тільки дефекти і до нічого непридатний. Ми
далекі від такої думки. Але "Поширений Катехизис" міг би не ма-
ти тих багатьох дефектів, як і не повинен їх мати. Преосвящен-
ний Автор в доброму намірі і в доброму хотінні чимало потру-
дився і дав, віримо, все, що від нього залежало, і що він міг
дати для заповнення прогалини в релігійній шкільній освіті. Але
ж Св.Синод УАПЦ не прийшов йому з допомогою потрібними в цьому
ділі богословськими і педагогічними силами, які колективно на-
дали б інший вигляд іповіданню віри Української Православної
Церкви. І то треба було зробити, на нашу думку, раніш, ніж уді-
лювати благословення на видання, чи на користування книжкою в
школі і в родинах[†]. Маємо надію, що з цього досвіду церковно-
ієрархичний наш провід скористає в майбутньому, і тому прийме
цей наш розгляд благословеного ним, як видно, на віру Катехизи-
са *vine ira et studio*, з якими настроями та інтенціями і ми
замітки ці написали.

+ Як стало нам відомо в останній момент, Св.Синод
УАПЦ зняв своє благословення з рецензованої тут
книги - Р е д а к ц і я.

С.ЦВАЙГ

Сіра земля

Хмари в тліні холоднім
Нависли на поле біде;
Осінь світом самотнім,
На флейту граючи, йде.

Що близько вона - не вгадаєш;
Не вловиш таємний спів -
І все ж ти його відчуваєш
В поблякості сірих нив.

Переклав М.Орест

Наш огляд

З КУЛЬТУРНО-ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

ТАБОРІВ БРИТАНСЬКОЇ ЗОНИ

БАТГОРН, ТЕАТР "РЕНЕСАНС"

Цей театр справедливіше було б назвати не театр "Ренесанс", а театр "Традиція". Українська Традиція в найкращому розумінні цього слова.

Укомплектовано його півтора десятками талановитої і здібної молоді в поєднанні з корифеями української сцени - М.Є. Мартинюк, Г. Ярошевич, І. Мартинюк та іншими.

Ці люди зуміли через усі перешкоди, що стояли на їх шляху - брак театру, сцени, декорацій, реквізиту, а саме головне - відповідних людей - принести в далеке вигнання аж на голландський кордон Німеччини мистецьку одиницю, що по наслідках своєї праці сміло може бути названа найкращою на британській зоні Німеччини.

Що має театр Української Традиції в своєму репертуарі? Та ту ж "Наталку-Полтавку", "Запорожця за Дунаєм", "Сватання на Гончарівці", "Катерину" і кілька вокальних концертів.

Не робимо жодних компліментів театрові, але стверджуємо, що в постановці названих п'єс театр пішов дорогами кращої сторінки нашого театрального минулого - побутового театру Кропивницького-Садовського-Саксаганського. Але пішов не як потворна шароварно-гопаківська просвітянщина, де чарка, гопак і вишита сорочка являються самоціллю, а як колектив, що відтворив у найглибших деталях добу і характери минулого століття, і знання яких є обов'язковим і для сучасників.

В чому небезпека побутових театрів і вистав з точки зору театрального мистецтва сьогодняшнього дня? Небезпека та, що ці п'єси минулого, побудовані переважно на плитких сюжетах з невибагливою драматургічною колізією або оформлені слабкими драматургічними засобами, не можуть задоволити вирослих потреб і смаків глядача. І тому сприйняття сьогодні засобами театрального мистецтва 19 століття проблем сватання дурного до розумної, багатого до бідної, старого до молодого, специфічно це ж в українських умовах надто спрощених і спрIMITизованих, було б кроком регресивним.

Але приходить режисер-творець або режисер доброї школи театрального минулого і цю столітньої давности побутову драматургію оживляє: власною акторською технікою, творчою інтерпретацією застарілого драматургічного тексту, музикою, співом і іншими складниками, через наявність яких п'єса починає дихати справжнім мистецтвом і що виправдує її появу тепер, коли і типи віджили, і ситуації змінились, а доба пішла ген-ген вперед!

І тому ця, воскресена театром старовина, впливає на глядача, незалежно від його віку, розвитку і досвіду.

Театр "Ренесанс" характеризується багатьма позитивними рисами, але найголовніша з них та, що він ставить музичні п'єси в такій площині, як вони жили в мистецькому оформленні і постано-

вці вищезгадуваних корифеїв українського побутового театру - Кривиницького, Садовського, Саксаганського.

Тому не повернеться перо заперечити це мистецтво, закнуту йому брак культури, відірваність від вимог сучасності і інші провини, які, звичайно, суворий і вибагливий театральний критик ставить перед сучасним театром.

Хай живе сучасний театр, що хоче йти в ногу з найпередовішими, що подолує опір твердого матеріалу Прістлі, Ануї, Шова!

Хай живе театр шукає нових форм, конструктивний театр, започаткований "Березолем"!

Але хай же живе і театр української традиції, реалістично-побутовий театр нашого минулого, що йому в великій мірі треба завдячувати пробудження національної свідомості в масах в добу валуєвського - "небыло, нет і не будет".

В умовах еміграції театр "Ренесанс" виконує велику культурно-оздоровлюючу, прямо таки цілющу працю, несучи в зневірені, розбиті і відірвані від рідного краю душі справжнє мистецтво народу, значення якого аж ніяк не можна переоцінити, зважаючи на час і обставини, в яких живемо.

Театр "Ренесанс" побував майже у всіх таборах британської зони. Його працю бачили найрізноманітніші по своєму складу глядачі, включаючи англійських, голландських і данських офіцерів та урядовців УНРРА і всі однодушно стверджували за театром лише позитивне. Це ж стверджує, між іншим, і книга вражень театру, в якій знаходимо захоплені відгуки на різних мовах різних людей майже з усієї земної кулі, що принагідно бачили працю цього театру.

Цілком поділяючи велике культурно-мистецьке значення театру "Ренесанс", ми тут висловили б одне побажання, щоб УІДК довкола цього театру створив розширений справжній український драматичний театр з постійним місцем осідку в великому таборі, дав театрові моральну, а головне матеріальну підмогу придбати потрібні костюми, побудувати декорації і взятися до складніших п'єс реалістично-побутового театру, а також до п'єс європейської класичної драматургії - Ібсена, Гамсуна, Шіллера, Лопе де Вега.

ГОСЛЯР. КАПЕЛЯ БАНДУРИСТІВ ІМ. ЛЕОНТОВИЧА

Відкривається завіса, і 18 чоловік, переважно молодих бандорих і енергійних облич, дивляться на вас зі очени. Вони сидять в барвистих українських сорочках, в руках у них бандури.

І вже один вигляд їх переносить нас з непривітної дійсності діпівських бараків у світ соняшного, рідного, свого!

Але ось вони вдарили по струнах, і полилася пісня.

...Морозенко... Запорожці... Гайдамаки... Почаївська Вожа Матір...

І що з тими людьми сталося, що сидять на лавках і дивляться на сцену?! Чого в їх очах сльози, радість, одухотворення, вогонь, пристрасть, запал і... у кожного в чоловічках очей душа грає!?

А тому, що заговорило рідне. Кобзарі креснули красилами пальців по кременеві струн і в натрі душ оцих бездомних людей від першої іскри спалахнув вогонь. Вогонь той розжеврився і палає! Грають кобзарі, а кілька сот старих, молодих і зовсім малих вже забули, що вони не вдома, а всі - над Дніпром, Прип'яттю, Десною, Богом, Збручем... Боже мій! І де вони сили беруть так бити в

долоні?

І тепер особливо зрозумілим стає, чому там, удома, 30 літ робилося все для того, щоб знищити цей вид українського мистецтва. Починаєш задумуватися: а чи ж своєю смертю несподівано блискучо вмер керівник єдиної на Україні капелі бандуристів - Михайлів? Під сонцем "конституції" все можливе, особливо коли воно стає поперек дороги отій "конституції"! Особливо, коли ходять про таке невгамовне мистецтво, що з немовлят здатне робити... націоналістів!

І тому по суті за 30 літ 30 мільйонів українців не могли створити хоч одну капелю бандуристів! /Про спроби в цьому напрямку наївних ідеалістів Михайлович не говоримо/. І тому саме в нужденних матеріяльних обставинах чужини - але де все-таки вільно дихати - мистець Назаренко і два брати Гончаренки за один рік спромоглися створити ансамбль, що з ним не сором показатися перед чужинцями.

Чи все вже гладко в капелі бандуристів ім. Леонтовича? Ні, не все. Техніка, техніка і ще раз техніка владно стукає в двері нашого молодого Ансамблю Бандуристів.

Але... коли ж було її здобувати, як за плечима їх всього один рік існування?

І тому віримо, що капеля ім. Леонтовича, де б не була, виправдає своє існування! А той же таки УНДК і цією одиницею повинен зацікавитися і їй так само створити умови для праці, а саме головне - дати змогу вільно пересуватися по таборах усіх трьох зон Німеччини, щоб цим творити своє велике з національно-виховного боку діло.

Пораду ж декого, щоб капеля ім. Леонтовича злилася з подібною ж капелю в американській зоні, ми категорично відкидаємо, бо вважаємо, що наявність двох таких колективів, по-перше, породить творче змагання за якість, спонукатиме до самоудосконалення, стремління до кращих вислідів своєї праці, а, по-друге, дасть змогу обслужити ширшу кількість наших людей на чужині цим великої ваги і цінности мистецтвом. Не треба забувати, що за час майже трьохрічного перебування нас на чужині, є вабори, де ще жодного разу не був жоден мистецький колектив з тих, що славляться у нас на еміграції.-

ЛЮБЕК. МАЙСТЕРНЯ ВИШИВОК.

Чомусь, коли ми оглядали зразки робіт майстерні вишивок табору Д.П. у Любеку, нам на згадку прийшли слова з франкового "Вічного революціонера" - "Дух, що тіло рве до бою, він живе"...

Справді: що це, як не отой невмирущий порив духа людей, що творчо жити хочуть і мусять жити, коли вони, ніким не приневолювані, збираються в порожньому бараці, одержують під розписку 5 /п"ят" /кілограмів шматок, а ті шматки за кілька днів перетворюють на чудово вимережані серветки, скатертини, хустинки, ф'ранки то що?

Що це, як його назвати, де, в яких трактатах по психології записане те явище, що в дні найбільшої небезпеки бути вивезеними, викраденими, просто знищеними, бо ж від залізної завіси всього у двох кілометрах! ці люди, замість того, щоб розбігатися по сусідніх таборах, плакати над своєю долею або вдаватися до всяких гешефтів, - роблять чудесні речі, які милують око своїх і чужих, і на які попит зростає день від дня і які просто вражають своєю винахідливістю?!

Ось звичайний прапорець з німецького корабля, що їх /пра-

Капелья ии Леонтовича

Э. майстерни вишивок матіру Любека

Звучат титары „Ренессанс“

церців/тисячі лишилося після капітуляції і які були роздані по таборах Д.П., як непотрібне шмаття на латки. Що з них можна зробити, коли вони пофарбовані стійкими фарбами в три-чотири кольори, відповідно до корабельної сигналізації?

Але роблять! Всі ті смуги, кола, півкола, хрести і стьошки, якими покреслено ці шматки, старано обрізуються, обрамовуються, переміщаються, перерозподіляються і сполучаються в гармонійні кольори і фарби, і після довгої кропіткої праці повстають чудові речі - серветки, скатерки, фіранки...

Є тут і вишивальниці сорочок, блюз, керей, кофт і і-шого чоловічого та жіночого вбрання. І все це таке ж прекрасне, що його годі описати, його треба бачити.

І хочеш, нарешті, бачити тих чарівниць, що таке уміють: хто вони, які школи покинали, хто їм видав дипломи?

А виходить - все це звичайні наші українські дівчата і дівки з усіх кінців нашої Батьківщини. В спідницях і кофтах, власними руками пошитих; ті, що пережили большевицькі колгоспи і німецьку брукву, а сьогодні ось тут живуть, бо мусять жити, бо Бог повинен їх врятувати від загибелі!

Правда, є між ними видимі і невидимі мотори, що всю цю людську енергію заправляють і пускають в хід. Але ми навмисно не називаємо їх імен, хоч вони є, ті вічно юні, що мабуть і до ста літ, коли доживуть, залишався такими; люди-патріоти, люди-робітники, якими, мабуть, і тримається наша Нація і буде триматися, поки буде існувати світ.

В праці цього гуртка людей може нема мистецтва, як ми його розуміємо в малярстві, музиці чи письменстві, але є в ній важливіше за мистецтво, є творчий гін до живого життя! А це не може не надихнути нас до дальшої боротьби, до праці над удосконаленням самих себе; зміцнення волі, витривалості, у висліді яких обов'язково прийде і наше звільнення.

В маленьких речах започатковуються зариси майбутніх великих діл.

Слава тим, що по цьому шляху йдуть, подолуючи перешкоди!

Вінтерска привіт

В. Командант 1-го Українського імені Гетьмана Богдана Хмельницького Полку, б. редактор "Січі" і "Нашого Стягу" полковник Олександр Шаповал літом 1947 року звернувся до Українців у Європі зі своїм "Словом до братів-скитальців".

Маючи за плечима досвід майже півсталитньої боротьби за добро свого народу, цей широко знаний Українець-Патріот вирішив зробити єдине, що міг тепер зробити, будши далеко від рідного краю - поділитися з земляками своїм досвідом довголітньої еміграції і знаннями сучасного заоканського світу та дати кілька порад, як бути надалі в тих суворих і невідрадних обставинах, що слітна-

ли наших скитальців на чужині.

Бажання скромне і потрібне.

Слово полк. О. Шаповала в багатьох примірниках розійшлося по Європі, в таборах серед наших людей. А редактор української газети "Час", що виходить у Фюрті /Баварія/ вирішив навіть його надрукувати в своїй газеті і надрукував у Ч.37 за 14 вересня 1947 року.

Як же він його надрукував? А так, як дописав якогось там собі звичайного дописувача до його газети: що хотів - змінив, що хотів - викинув.

Питаємося: яким правом?

Адже ж полк. О. Шаповал не є кореспондентом газети "Час". В редакцію цієї газети він свого "Слова" не послав і не просив передрукувати його. І коли редактор газети вже вирішив зробити таке благодійне діло, як широко познайомити українських людей зі змістом того "Слова", то мусів був друкувати його так, як його написав сам автор. Але він цього не зробив. Він надрукував "Слово" полк. О. Шаповала так, як він того бажав, попропускавши в ньому окремі уступи.

І тому від вчинка редакції газети "Час" відгонить чимсь, що ми звикли бачити по той бік залізної завіси в писаннях советських газетярів, політиків і партійних функціонерів. Не подобається якийсь уступ чи вираз, скажімо, в творах Шевченка чи Франка - викидають його, залишаючи одначе ім'я автора, бо це вигідно в інтересах своєї політики.

Друкуючи в 1931 році повне видання творів М. Коцюбинського з додатком листів письменника, советські редактори в цих листах повикладали ті місця, де М. Коцюбинський говорив про найближчого свого друга, літературознавця Сергія Єфремова. І взагалі ті місця, де Коцюбинський згадував нелюбих большевикам українців - М. Грушевського, Старицьку-Черняхівську, Ів. Стеценка та інших, геть чисто поскреслювали, попропускали. І ми це в практиці большевиків розуміємо! Використати ім'я одного великого українця в інтересах поборення і знищення другого! Але чому це робить безперечно українець-патріот редактор "Часу" - не розуміємо.

І тому в інтересах істини пропущений розділ з "Слова" полк. О. Шаповала тут наводимо, тільки через те, що редактор газети "Час" його пропустив.

Ось те пропущене місце:.... "Із своєї довголітньої, скромної праці на українським національним полі і глибших студій Української справи в минулому і сучасному, я глибоко переконався, що на чолі повидшого Одного Загально-Національного Проводу українства має бути єдино достойна з поміж сучасного Українства і найбільше відповідаюча такому важному призначенню людина - це Гетьманський Син, Данило Павлович.

Він є перший скиталець. Господь Бог обдарував його всіма талантами бути провідником свого народу: безграничною любов'ю до Рідної Землі і чесністю, прекрасною зовнішньою репрезентацією і добрим здоров'ям, високою модерною освітою і розкішним знанням усіх світових мов, глибоким знанням чужинецького світа, свого власного народу, його історії, культури й господарського життя та національних звичаїв, до яких Гетьманський Син стариться з великою пошаною і безпечною толеранцією до всіх "вір", "партій" і "станів" Української Землі. А його патріотичні виступи на американським континенті в рр. 1937-38 докладно надруковані в книзі "За Україну".

Він, Данило Павлович, одинокий з-поміж сучасного Українства обдарований усіма чеснотами Українського Мойсея. І навколо Нью-Йорку - ще не загинувшій Гордості і невмерлої Слави Української Землі - всі Ви, мої Дорогі Брати-Скитальці, негаймо об'єднатись!"

